

MUSALI, Namıg; YAKUPOĞLU, Cevdet, "Candaroğlu İsfendiyâr Bey'in Timurlu Hükümdarı Mirzâ Şâhruh'a Gönderdiği Farsça Mektup (1430)", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, III/II, Aralık 2020, s. 402-415.

Makale Türü: Tarih Araştırma

DOI No: <https://doi.org/10.48120/oad.796476>

Geliş Tarihi / Received: 17 Eylül 2020  
Online Yayın: 26 Aralık 2020

Kabul Tarihi / Accepted: 01 Kasım 2020  
Published Online: 26 December 2020

## Candaroğlu İsfendiyâr Bey'in Timurlu Hükümdarı Mirzâ Şâhruh'a Gönderdiği Farsça Mektup (1430)\*

Namıg MUSALI<sup>1\*</sup>  
Cevdet YAKUPOĞLU<sup>2\*+</sup>

<sup>1</sup> Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, KASTAMONU.

\* [namiq.musali@gmail.com](mailto:namiq.musali@gmail.com)

+ORCID: 0000-0003-1291-8380

<sup>2</sup> Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, KASTAMONU.

\* [cevdetyakupoglu@gmail.com](mailto:cevdetyakupoglu@gmail.com)

+ORCID: 0000-0002-9637-6314

**Öz–** Münşeât mecmuaları Ortaçağ Türk-İslâm tarihinin araştırılması açısından büyük önem taşırlar. Söz konusu mecmualardan birisi Osmanlı devlet adamı Feridun Ahmed Bey tarafından 1574 yılında tamamlanmış olan *Münşeâtü's-Selâtin*'dir. Makalemiz çerçevesinde bu mecmuadaki belgelerden birini, Candaroglu hükümdarı İsfendiyâr Bey tarafından Timurlu hükümdarı Mirzâ Şâhruh'a yazılmış olan 1430 (h.833) tarihli mektubu değerlendirmeye aldık. Öncelikle İsfendiyâr Bey'in politikalarını ve özellikle de onun Timurlularla ilişkilerini inceledik. Ardından Feridun Ahmed Bey'in *Münşeâtü's-Selâtin* isimli eserinin tarihî kaynak olarak önemine değindik ve bu esere karşı eleştirilere yönelik düşüncelerimizi serdettik. Aynı zamanda makalemiz kapsamında bahse konu mektubu Farsçadan Türkçeye çevirerek diplomatik bilimi ve tarihsel süreç bakımından araştırmaya tabi tuttuk. Ele almış olduğumuz bu vesikanın, XV. yüzyılın ilk yarısında Türk-İslâm dünyasında Osmanlılar, Timurlular, Karakoyunlular ve Candarogulları ekseninde gelişen siyasi münasebetlerin ve rekabetin anlaşılması bağlamında mühim bir belge olduğu kanaatindeyiz.

**Anahtar Kelimeler–** Candarogulları, Timurlular, Osmanlılar, *Münşeâtü's-Selâtin*, *Münşeât mecmuaları*

### A Persian Letter by Jandaroghlu Isfendiyar Bey to the Timurid Ruler Shahrukh Mirza (1430)

**Abstract–** The collections of correspondence (Munshaât) are of great importance for the study of medieval Turkish-Islamic history. One of these collections is Munshaâtü's-Salâtin, which was completed by the Ottoman statesman Feridun Ahmed Bey in 1574. In current article we examined one of the documents of this collection - a letter from the Jandaroghlu ruler Isfendiyar Bey (dated 1430 A.D. / 833 A.H.) to the ruler of the Timurids Shahrukh Mirzâ. First of all, we examined the policy of Isfendiyar Bey and especially his relationship with the Timurids. We then touched on the importance of Feridun Ahmed Bey's Munshaâtü's-Salâtin as a historical source and expressed our views on the criticism of this work. In addition, as part of our article, we translated the specified letter from Persian into Turkish and subjected it to research from the viewpoint of diplomatic science and the historical process. We believe that this document, with which we dealt, is an important document in the context of understanding the political relations and competition that developed in the Turkish-Islamic world around the axis of the Ottomans, Timurids, Karakoyunlu and Jandaroghlu in the first half of the 15th century.

**Keywords –** Jandaroghlu, Timurids, Ottomans, Munshaâtü's-Salâtin, Collections of Correspondence (Munshaât)

\* Makale yazımı yazar etki oranı: 1.yazar: %50, 2.yazar: %50.

## Giriş

Ortaçağ Türk-İslam tarihine dair pek çok belgenin orijinallerinin günümüze ulaşmadığı tarihçilerce malumdur. Bu sebeple günümüze intikal etmiş olan çok sayıdaki münşeât mecmuası bünyesinde saklı kalmış orijinal belgelerin önemi büyüktür. Çünkü bu mecmualarda hükümdarların veya beylerin birbirlerine yazdıkları mektup örnekleri de bulunmaktadır. Bu mektuplar siyasî içerik noktasında zengin malumat sunamaları da, dönemin devletlerinin veya hükümdarlarının siyasî ve askerî faaliyetlerini, türlü politikalarını aydınlatmaya yarayacak kısa ve net açıklamalar barındırmaktadırlar.

Bu manada Kastamonu tarihi ile ilgili bazı eski belgelerin de bu tarz münşeâtlar ve inşâ risaleleri aracılığıyla zamanımıza ulaştığına şahit olmaktadır. Nitekim Çobanoğulları hükümdarı Muzaffereddin Yavlak Arslan'ın 3 Ekim 1284 tarihinde fethettiği Gideros ikiz kalelerinin fetih müjdesini ihtiva eden *Gideros Fetihnamesi*, bu şekilde bir münşeât mecmuasının içinden çıkmıştır.<sup>1</sup> Daha önceki hiçbir vesikada bu fetihten ya da fetihnameden bahsedilmezken, bu belgenin bir münşeât mecmuasından çıkmasıyla 1280'li yıllarda Çobanoğullarının ve dolayısıyla Türkiye Selçuklularının Bizans'a karşı Karadeniz sahillerinde yürüttükleri fetih ve gaza politikası üzerine yeni tespitler yapma imkânına kavuşulmuştur. Bunun gibi Candaroğullarının XIV. ve XV. yüzyıllardaki siyasî tarihini aydınlatmaya yarayacak başka belgelere de yine münşeât mecmualarında tesadüf edebiliyoruz. Şöyle ki Candaroğlu İsfendiyâr Bey (1385-1440) ile Osmanlı hükümdarı I. Murad (1362-1389) arasında teati olunan mektuplar, Feridun Bey'in tertip ettiği *Münşeâtü's-Selâtin* adlı eserde karşımıza çıkmaktadır.<sup>2</sup> Buna benzer şekilde Candaroğlu İsfendiyâr Bey tarafından Timurlu hükümdarı Mirzâ Şâhruh (1405-1447)'ya gönderilen ve yerine ulaşmadan Osmanlı mercilerinin eline geçen Farsça bir mektubu da aynı eser içerisinde bulabiliyoruz.

Söz konusu mektubun muhtevasına geçmeden önce İsfendiyâr Bey'in Timurlu Devleti ile olan münasebetine ve bu mektubun hangi amaçla yazıldığını anlamamıza katkı sunacak tarihî arka plana bakmakta yarar görüyoruz.

### 1. Candaroğlu İsfendiyâr Bey'in İktidar Yılları ve Timurlularla İlişkileri

İsfendiyâr Bey, babası Celâleddin Kötürüm Bâyezid'in 1385 yılında Sinop'ta vefat etmesi üzerine bu şehir merkezli olarak Candaroğulları hükümdarı olmuş, ancak kardeşi II. Süleyman Paşa'nın da Kastamonu'da duruma hâkim olması üzerine beylik iki kol halinde yoluna devam etmiştir. Osmanlı hükümdarı Yıldırım Bâyezid'in 1392 yılında Kastamonu'yu ele geçirerek II. Süleyman Paşa'yı ortadan kaldırması sonucu Candaroğulları Beyliği'nin Kastamonu kolu toprakları Osmanlı ülkesine dâhil edilmiştir. Bundan sonra İsfendiyâr Bey, Sinop kolunun başında olarak beyliğini sürdürmüş ve Yıldırım Bâyezid'in üstünlüğünü kabul etmek zorunda kalmıştır.<sup>3</sup>

Bu esnada Batı Anadolu'da topraklarını Yıldırım Bâyezid'e kaptıran Aydın, Saruhan ve Menteşe beyleri, memleketlerini onun elinden kurtarabilmek amacıyla yardım ve müttefik bulmak gayesiyle ilk planda Sinop hâkimi İsfendiyâr Bey'in yanına sığınmışlardır.<sup>4</sup> Bu

hadise İsfendiyâr Bey'i tedirgin etmiş ve sıranın kendisine geleceği zannına kapılmıştır. İsfendiyâr Bey, Osmanlı gücünden çekinmesinden dolayı bu beyleri açıktan açığa himaye etmekten kaçınmış ve kendisine daha güçlü bir hamî aramaya başlamıştır. Aynı yıllarda Sivas-Kayseri hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed'in Yıldırım'a karşı başarılı olması İsfendiyâr Bey'e cesaret vermiş ve onu Kadı'ya yaklaştırmıştır. Bu durum Yıldırım'ı kızdırmış ve Sinop üzerine bir sefer düzenlemiştir. Ancak İsfendiyâr Bey, Eflak beyi Mircea'yı harekete geçirdiği ve Kadı Burhaneddin de Amasya'ya saldırdığı için bu hamle sonuçsuz kalmıştır (1393). Aynı durum 1395'te de yaşanmış ve Yıldırım'ın Sinop'a taarruzu bir netice vermeyerek iki taraf arasında barış yapılmıştır.<sup>5</sup>

İşte bu yıllarda Emir Timur, 1394 yılı başlarında Dicle nehrini aşarak Anadolu topraklarına girmiş bulunuyordu. Onun Anadolu'ya gelişini İsfendiyâr Bey'le birlikte Erzincan hâkimi Emir Mutahharten, Karamanoğlu Alaeddin Ali Bey, Dulkadiroğlu Süli Bey ile Aydın, Saruhan, Menteşe ve Germiyan beyleri de memnuniyetle karşılamışlardır. Ancak Emir Timur, o günlerde Anadolu'nun son derece karmaşık ve riskli bir siyasî yapıya sahip olmasından dolayı batı istikametinde fazla ilerlememiş ve geri dönmüştür. Emir Timur'a ciddi olarak direnebilecek Kadı Burhaneddin Ahmed ve Yıldırım Bâyezid gibi iki büyük Türk hükümdarı güçlerinin zirvesinde bulunuyorlardı. Buna ilaveten, güneyde bulunan Memlük sultanı Berkuk da Anadolu'da Timur'un ilerleyişini istemiyordu. Neticede Emir Timur, 1395 yılında Altın Orda hükümdarı Toktamış Han'ın üzerine yürümüş ve onu mağlup ettikten sonra ülkesine dönmüştür. Bu durumda İsfendiyâr Bey'in, Emir Timur'un Anadolu'ya tekrar yöneleceği günleri beklemekten başka çaresi kalmamıştır. Çünkü İsfendiyâr Bey'in topraklarının hem batısı hem de güneyi Osmanlı sınırları ile çevrili olup, ayrıca beyliğin eski başkenti Kastamonu bile Yıldırım Bâyezid'in elinde idi. Dahası Yıldırım, birkaç defa Sinop önlerine kadar gelmiş, İsfendiyâr Bey'i burada abluka altına almıştı. Dolayısıyla gelecekte yaşanması muhtemel bir Osmanlı istilasından onu ancak Emir Timur gibi dönemin kudretli bir hükümdarı kurtarabilirdi.<sup>6</sup>

Kadı Burhaneddin Ahmed'in 1398 yılında hayatını kaybetmesi üzerine Yıldırım Bâyezid'in Orta Anadolu'da topraklarını genişletmesi, hem Memlük Devleti'ni hem de Anadolu beylerini tehdit eden bir durum olarak kabul edilmiştir. Erzincan emiri Mutahharten başta olmak üzere hemen bütün Anadolu beyleri, Emir Timur'un Anadolu'ya bir sefer düzenleyerek Yıldırım Bâyezid'e haddini bildirmesini bekler hale geldilerdir. Nitekim kısa müddet sonra Hindistan seferini başarıyla sona erdiren Emir Timur, akabinde Batı seferine çıkarak 1399-1400 yılı kışında Azerbaycan'a gelmiş ve Karakoyunlu Kara Yusuf ile Celayirli Sultan Ahmed, topraklarını terk etmek zorunda kalmışlardır. Emir Timur, Sivas'ı kuşatarak tahrip ettikten sonra Memlükler üzerine yürümüş ve çocuk yaşta Sultan Ferec'in kumanda ettiği Memlük ordusunu Suriye'de ağır bir yenilgiye uğratmıştır (1400-1401).<sup>7</sup>

İsfendiyâr Bey, Emir Timur'un bu başarılarını yakından takip etmiştir. O, Sinop gibi stratejik bir liman kentini elinde bulundurmasından dolayı, diğer Anadolu beylerine göre avantajlı konumda idi. Bu nedenle Emir Timur'la daha kolay irtibat kurma imkânlarına sahipti. İsfendiyâr Bey'in hedefi, en geniş manasıyla eski

<sup>1</sup> Cevdet Yakupoğlu ve Namiq Musalı, "Çobanoğulları Uc Beyliği Dönemine Ait Gideros Fetihnamesi (683 / 1284): Çeviri ve Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 37, Sayı: 63, Ankara, 2018, s. 77-133.

<sup>2</sup> Feridun Ahmed Bey, *Münşeâtü's-Selâtin*, I. c., Takvimhâne-i Âmir Matbaası, İstanbul, 1274, s. 97-98.

<sup>3</sup> Mehmed Neşri, *Aşiretten İmparatorluğa Osmanlı Tarihi (1288-1485)*, Haz. Necdet Öztürk, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 133-136; *Oruç Bey Tarihi*, Haz. Hüseyin Nihal Atsız, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2015, s. 43; Şükrullah, *Behçetü't-Tevârih*, Haz. Hüseyin Nihal Atsız, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2015, s. 215; Hoca Sadettin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, I. c., Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s. 208; Cevdet Yakupoğlu, *İsfendiyâr Bey ve Zamani*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi,

Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999, s. 37-41; Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, I. c., TTK Yayınları, Ankara, 1991, s. 83-85.

<sup>4</sup> Müneccimbaşı Ahmed ibn Lütfullah, *Câmîü'd-Düvel*, Haz. Ahmet Ağırakça, Akdem Yayınları, İstanbul, 2014, s. 157; Hoca Sadettin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*, s. 196-197; Mehmed Neşri, *Aşiretten İmparatorluğa...*, s. 136.

<sup>5</sup> *Aşık Paşaoğlu Tarihi*, Haz. Hüseyin Nihal Atsız, MEB Yayınları, İstanbul, 1992, s. 64-65; *Oruç Bey Tarihi*, s. 48-49; Müneccimbaşı, *Câmîü'd-Düvel*, s. 160-161; Yakupoğlu, *İsfendiyâr Bey*, s. 41-46.

<sup>6</sup> Yaşar Yücel, *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402)*, TTK Yayınları, Ankara, 1989, s. 9-33; Yakupoğlu, *İsfendiyâr Bey*, s. 47-54.

<sup>7</sup> Yücel, *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri...*, s. 56-110.

Candaroğulları topraklarını kendi yönetimi altında birleştirmek ve Anadolu'da Osmanlılar ile siyasi güç mücadelesinde büyük kaynaklara dayanmaktı. O, Yıldırım Bâyezid ile yapılacak olan bir muharebenin Emir Timur tarafından kazanılacağını umuyordu. Emir Timur'un 1401 yılı sonbaharında Azerbaycan'ın Karabağ yöresinde bulunduğu günlerde, İsfendiyâr Bey bu defa doğrudan Emir Timur'un huzuruna giderek bizzat onunla görüşme imkânı bulmuştur. Diğer Anadolu Türkmen beyleri de değişik tarihlerde ve farklı güzergâhları kullanarak Emir Timur'un yanına kaçmışlardır. Emir Timur, bu esnada Suriye seferini tamamlamış, Bağdat'ı tekrar ele geçirmiş ve Azerbaycan'a dönmüş, aynı günlerde adamları tarafından fethedilmiş olan Nahçıvan civarındaki Alıncak (Alınca) Kalesi'ni görmeye gitmişti. Onunla irtibata geçen İsfendiyâr Bey ile Erzincan emiri Mutahharten de Emir Timur'u ziyaret maksadıyla adı geçen kaleye ulaşmışlardır. Emir Timur, bu beylerin talep ve görüşlerini dikkatle dinlemiş ve konuyu iyiden iyiye değerlendirmiştir.<sup>8</sup> Erzincan emiri Mutahharten ise Emir Timur'un Nahçıvan, Karabağ, Aladağ ve Azerbaycan dolaylarındaki diğer yerlere seyahatleri esnasında onu yalnız bırakmayarak kendisine Yıldırım Bâyezid ve Anadolu ahvali hakkında istihbarat bilgisi vermekte idi.<sup>9</sup> İsfendiyâr Bey'in de onunla beraber hareket ettiği tahmin olunabilir.

Anadolu beylerinin Emir Timur'la olan görüşmeleri sırasında en uzun konuşmayı İsfendiyâr Bey'in yaptığını bazı yazarlar ileri sürmüşlerdir. Buna göre İsfendiyâr Bey, huzurda ilk sözü almış ve Emir Timur'un kesin olarak Osmanlı ordusuna karşı galip geleceğini iddia etmiştir. O, Emir Timur'a hitaben şu minvalde sözler sarf etmiştir: "...Anadolu ahali eski dirlik ve düzenliklerini kaybettikleri cihetle, Osmanlıları istedikleri için değil mecbur kaldıklarından ötürü onların himayesine girdiler. Bu nedenle Zât-ı Hümâyûn-ı İlhanîleri'ne karşı Yıldırım'ın topladığı askerî çokluğundan çekinmenize gerek yok. Bunların çoğu Yıldırım tarafından cebren toplanmıştır. Savaş alanında sizin ordunuzu görünce hemen kaçacaklardır. Büyük olarak saygı duydukları beylerinin, savaş meydanında zâtınızın himayelerinde ve huzurunda olduklarını fark edince kendi istekleriyle bu tarafa yöneleceklerdir. Binâenaleyh zât-ı âlînizin Osmanlı yönetiminden memnun olmayan memleketler üzerinden harekete geçmeniz hayırlı olacaktır."<sup>10</sup>

Görüldüğü üzere İsfendiyâr Bey, Emir Timur'u Anadolu seferine teşvik etmiş ve onu cesaretlendirmiştir. İsfendiyâr Bey'in, Emir Timur ve Yıldırım arasında vuku bulacak olan savaştan aylar önce bu harbin sonucunu çok iyi okuduğu ve kendisinin ileri görüşlü bir asker ve devlet adamı olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Emir Timur da, yılların birikimi sonucu sahip olduğu savaş ve diplomasi tecrübesine dayanarak Anadolu'da "ucu görünmeyen bir tünele girmek istememiş" ve en ince ayrıntıları bile göz önünde bulundurmıştır. İsfendiyâr Bey, Emir Timur'un Anadolu seferi esnasında onunla birlikte Sarıkamış'a kadar gelmiş ve bilahare memleketi Sinop'a dönmüştür.<sup>11</sup>

Onun bundan sonra iki taraf arasındaki muharebenin sonucunu beklediği anlaşılıyor. Emir Timur'un Yıldırım Bâyezid'e karşı 1402 yılı Temmuz ayında Ankara Muharebesi'ni kazanması Anadolu Türk tarihinin akışını bir süreliğine değiştirmiş, bu coğrafyada ortadan kalkan Türkmen beylikleri yeniden vücut bulmuş, bazı beylikler ise topraklarını Osmanlı aleyhine genişletmiştir. Candaroğlu İsfendiyâr Bey de topraklarını genişleten beylerin başında gelmektedir. Şöyle ki Ankara Muharebesi'ni kaybeden Yıldırım Bâyezid, Timur'a esir

düşmüş ve ordusu da dağılmıştır. İsfendiyâr Bey'in savaş öncesinde Emir Timur'un katında dile getirdiği öngörüler de bu noktada doğru çıkmış olmaktadır. İsfendiyâr'ın yaklaşık on yıl süren sabırlı bekleyişi ve diplomatik hamleleri, sonunda meyvelerini verecek ve atasından miras kalan eski Candaroğlu topraklarını Timur sayesinde birleştirecektir.

Ankara Savaşı sonrası İsfendiyâr Bey – Emir Timur ilişkileri hakkında dönemin tarihçisi İbn Arabşâh (ö. 1450) detaylı bilgi vermiştir:

"O sıralarda (Candaroğlu) Bâyezid'in oğlu Emir İsfendiyâr, Rûm (Anadolu) padişahlarından (beylerinden) biriydi. Bağımsız bir hükümdar olup atasından tevarüs ettiği toprakları müstakil olarak yönetiyordu. Onunla diğer Osmanlı padişahları arasında miras ve saltanat meseleleri yüzünden kin ve düşmanlık mevcuttu. Bazı şehirler, kaleler, ovalık ve tepelik yerlerden oluşan memleketler onun hükmü altında bulunuyordu. Bu şehirler arasında *Ceziretü'l-'Uşşâk* namıyla bilinen Sinop vardı ki, dünyanın çeşitli yerlerinde onun zarafeti hakkında efsaneler anlatılır... İsfendiyâr (zor zamanlarda) sırtını bu müstahkem şehre dayar, hazinelerini bu şehirde muhafaza ederdi. Kendisi iblisten daha inatçı, fakirlikten korkan cimrinden daha cimriydi. Sinop'tan başka ona bağlı beldeler arasında Kastamonu denilen bir şehir vardı ki mülkünün tahtı (başkenti) ve gemilerinin limanı (Sinop'u kastediyor olmalı) buradaydı. Diğer bir şehir ise Samsun olup, burası Müslümanların elindeki sahil kısmında yer alan bir kaleydi... Bunlardan başka İsfendiyâr'ın dağ eteklerinde ve ovalarda da kasabaları, köyleri ve kaleleri vardı. Karamanoğulları, Tatar tâifesi, Kara Yülük (Osman), Erzincan beyi Taharten, Germiyanoğlu Yakub Bey ile Menteşe ve Saruhan beyliklerine Timur'un nasıl davrandığı (ihsanda bulunduğu) haberini işiten İsfendiyâr Bey, Emir Timur'un huzuruna varmak ve ona bağlılığını bildirmek için çabucak hazırlık yaptı. Sonra çok değerli armağanlarla Timur'un huzuruna çıktı. Timur onu memnuniyetle ve güler yüzle karşılayıp Bâyezid'e hürmeten İsfendiyâr'ı bulunduğu mevkide bıraktı. Sonra ona ve Karamanoğullarına kendisine itaat damgasıyla damgalanmış sikkeler kestirmelerini, Mahmud Han ve Emir Timur adına hutbe okutmalarını emretti. Onlar da Timur'un bu emrini yerine getirdiler ve muhalefet etmekten çekindiler. Böylece saldırıdan ve muhasara edilmekten kurtuldular. İsfendiyâr Bey, 843 yılında yaşı bir hayli ilerlemiş olduğu için öldü. Yerine oğlu İbrahim Bey geçti..."<sup>12</sup>

Bu bilgilere göre Sinop hâkimi İsfendiyâr Bey, Emir Timur'un muharebe sonrası Anadolu'daki ileri harekâtını an be an takip etmiş, onun nerede ve ne işle meşgul olduğunu hızlıca saptamış, daha önce hazırladığı kıymetli armağanları yanına alarak hareket etmiştir. İsfendiyâr Bey, Denizli-İzmir yolu üzerinde bulunan ve zamanında İlhanlıların Anadolu valisi Emir Çoban oğlu Demirtaş'ın yaptırdığı tarihi köprüden geçtikten sonra mola vermiş bulunan Emir Timur'a yetişerek onun huzuruna çıkmıştır. İsfendiyâr Bey'in, Emir Timur'un İzmir seferi yolculuğu esnasında onunla görüşmesini Timurlu tarihçisi Nizâmüddin Şâmî (ö. 1411) de kısa ve açık ifadelerle nakletmiştir:

"İstanbul meliki (Bizans imparatoru), Emir Timur'un fütuhâtını haber alır almaz, bağlılık ve itaatten başka çare olmadığını anlayarak Timur'a elçilerle hediyeler yolladı. İtaatin arz ile dostluğunu gösterdi ve cizye vermeye hazır olduğunu bildirdi. İşte bu esnada Yıldırım Bâyezid'in kavim ve kabilesinden İsfendiyâr adında bir bey,

<sup>8</sup> Şükrullah, *Behçetü't-Tevârih*, s. 215; *Aşık Paşaoğlu Tarihi*, s. 66-67; Mehmed Neşri, *Aşiretten İmparatorluğa...*, s. 143; *Oruç Bey Tarihi*, s. 49; Hoca Sadettin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*, s. 208; Celâl-zâde Sâlih Çelebi, *Hadikatü's-Selâtin (Inceleme-Metin)*, Haz. Hasan Yüksel ve H. İbrahim Delice, TTK Yayınları, Ankara, 2013, s. 131,138.

<sup>9</sup> Şerefüddin Ali Yezdi, *Emir Timur (Zafername)*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2013, s. 378,382.

<sup>10</sup> Hayrullah Efendi, *Devlet-i Âliye-i Osmaniye Tarihi*, V. c., Matbaa-i Âmiriye, İstanbul, t.y., s. 65-66; Ali, "Candaroğlu Hükûmeti", *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*, Sene: 14, No. 1 (78), İstanbul, 1340, s. 12; T. Mümtaz

Yaman, *Kastamonu Tarihi*, I. c., Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul, 1935, s. 127; Cevdet Yakupoğlu, "Büyük Turan Hükümdarı Emir Timur'un Candaroğlu İsfendiyâr Bey ile Münasebetleri", *I. Milletlerarası Türkiye – Özbekistan Münasebetleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Kastamonu Üniversitesi Yayınları, Kastamonu, 2018, s. 7-8.

<sup>11</sup> *Aşık Paşaoğlu Tarihi*, s. 68; Mehmed Neşri *Aşiretten İmparatorluğa...*, s. 145.

<sup>12</sup> İbni Arabşâh, *Acâibu'l-Makdûr (Bozkırdan Gelen Bela)*, Çev. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul, 2012, s. 318-319.

Sinop'tan Emir Timur nezdine geldi ve beraberinde bin tane at getirerek ona sundu. Emir Timur, bu bey hakkında merhametli davrandı; kendisine taç, kemer, hilat ve altınlar bağışlayarak Anadolu beyleri arasında ona hususi iltifat gösterip kadriyi yükseltti.”<sup>13</sup>

Memlûk Türk tarihçisi İbn Tanrıverdi (ö. 1470) de eserinde İsfendiyâr Bey – Emir Timur görüşmesine özet bir şekilde yer vermiştir. Ona göre, Emir Timur'un Ankara zaferi sonrası Anadolu seferini batı istikametinde devam ettirdiği bir sırada Rûm meliklerinden (Anadolu beylerinden) biri olan İsfendiyâr Bey, Emir Timur'a gelip değerli armağanlar sunmuştur. Emir Timur ise bu hediyeleri kabul etmiş ve İsfendiyâr Bey'e ihanslarda bulduktan sonra onu memleketine geri göndermiştir.<sup>14</sup> Timurlu tarihçisi Şerefeddin Ali Yezdî (ö. 1454) de Emir Timur'un Tonguzluğ (Denizli) yöresine vardığında bu civarda bulunan ve Temürtaş (Demirtaş)'ın üzerinde köprü yaptırdığı Menderes nehrini geçtiği sıralarda İsfendiyâr Bey'in, Menteşeoğlu Mehmed Bey ile birlikte Emir Timur'un huzuruna çıktığını dile getirmiş ve beraberindeki bin atı hediye olarak sunduğunu zikretmiştir. Ancak, müellif burada İsfendiyâr Bey'i de Menteşeoğullarından zannetmiştir. Emir Timur, İsfendiyâr Bey'e ve Menteşeoğlu Mehmed Bey'e güler yüz göstermiş ve bu ikisine altın taç ile kemer hediye etmiştir. Görüşme sonrası Mehmed Bey, memleketine geri dönmüş, ancak İsfendiyâr Bey, Emir Timur'un hizmetinde kalmıştır.<sup>15</sup> Bu son bilgiye bakılırsa İsfendiyâr Bey, Emir Timur'un maiyetinde ordu ile yoluna devam ederek İzmir'in fethi esnasında hazır bulunmuş ve fethi şahitlik etmiştir.

Sonuç olarak Emir Timur, İsfendiyâr Bey'e Ankara Muharebesi öncesi verdiği sözünü tutarak, tevdi ettiği bir fermanla Candaroğullarının bütün eski topraklarını kendisine iade etmiştir. Böylece Sinop'tan Samsun önlerine, Kastamonu'dan Kalecik'e, Tosya'dan Gerece hudutlarına kadar olan memleketler İsfendiyâr Bey'in elinde birleşmiştir.<sup>16</sup> Candaroğullarının devamını sağlayan İsfendiyâr Bey, 17 yıllık bekleyişten sonra Kastamonu'yu ele geçirerek bu şehri tekrar Candaroğullarının başkenti yapmıştır (1402). Neticede İsfendiyâr Bey'in politikasının meyveleri olarak Kastamonu ve Sinop kolları birleştirilmiş; Çankırı, Kalecik, Tosya, Kargı, Çerkeş, Kurşunlu, Koçhisar (İlgaz) gibi kazalar kurtarılmış, bu çerçevede 1402 yılı öncesine göre beylik toprakları dört kattan daha fazla büyütülmüş, Yıldırım Bâyezid tehlikesi bertaraf edilmiştir. Ayrıca bu ince politikası sayesinde İsfendiyâr Bey, Timur'un istilasından ve otorite bunalımından istifade ederek harekete geçebilecek yağmacıların tasallutundan da beylik topraklarını muhafaza etmiştir.

İsfendiyâr Bey'in Emir Timur'la ilişkilerinin sağlamlığını ve Emir Timur'un İsfendiyâr Bey'e olan teveccühünü gösteren bir rivayeti daha dönemin kaynaklarında bulabilmekteyiz. Nitekim Memlûkler döneminin ünlü âlimlerinden ve tarihçilerinden olan İbn Hacer el-Askalânî (ö. 1449), *İnbâu'l-Gumr* adlı eserinde 1403 ikinci yarısı (h.806 senesi) hadiseleri içinde şu kısa bilgiyi nakletmiştir:

“Rûm (Anadolu) meliklerinden (beylerinden) biri olan İsfendiyâr, Emir Timur'a geldi. Bu bey de Osmanoğlu'na düşman olan kimselerdendi. Timur kendisine ikramda bulundu. *Cezîretü'l-'Uşşâk* adıyla bilinen ve güzelliği darbimesel olmuş Sinop, İsfendiyâr Bey'in memleketindedir. Timurlenk, İsfendiyâr'ı karşıladı ve ona ikramda bulundu.”<sup>17</sup>

Bir çalışmada<sup>18</sup> Emir Timur'un Sinop'a giderek İsfendiyâr Bey'i ziyaret ettiği iddiasında bulunulmuşsa da, kaynaklar bu bilgiyi teyit etmemektedir.

İsfendiyâr Bey, Emir Timur'un Şubat 1405 yılındaki ölümüne kadar ona tâbiyetini sürdürmüş ve irtibatını devam ettirmiştir. O, 1402-1404 yılları arasında Sinop, Lâdik ve Kastamonu'da bastırdığı paralar üzerinde Timur'un ismini zikrettirmiştir. İsfendiyâr Bey'in Emir Timur'un adını hutbelerde zikrettirdiğini ve yıllık muayyen bir vergiyi ona gönderdiğini de kabul etmek gerekir.<sup>19</sup>

Ankara Savaşı sonrası İsfendiyâr Bey'in Emir Timur'la ilişkilerine dair İspanyol elçisi Clavijo (ö. 1412)'nin notları da zengin muhtevaya sahiptir. Bu şahıs, 1404 yılı başlarında İstanbul'dan gemiyle Karadeniz'e açılmış, önce yolu üzerinde bulunan ve İsfendiyâr Bey'in topraklarına dâhil olan İnebolu'ya (28 Mart 1404), daha sonra da Sinop'a uğramıştır. Clavijo, kaleme aldığı elçilik raporlarında bu izlenimlerini anlatırken İsfendiyâr Bey – Emir Timur arasındaki siyasî ilişkilere de değinmiştir. Ona göre müstahkem bir kalesi ve zengin mülkleri olan İnebolu, o tarihlerde İsfendiyâr Bey'in egemenliğinde bulunuyordu. Kendisi bunlar için Emir Timur'a vergi vermek ve memleketinde Emir Timur adına çıkarılan parayı kullanmakta idi. İnebolu kasabası İsfendiyâr Bey'in bir valisi idare etmekte idi. Clavijo'nun Emir Timur nezdine giden bir elçi olduğunu öğrenen bu vali, hiç vakit kaybetmeden bu elçilik heyetini karşılayarak ziyaret etmiş ve ikramda bulunmuştur. Clavijo, İsfendiyâr Bey'in egemenliği altındaki kentlerden bir diğeri olan Sinop'a geçtiğinde İsfendiyâr Bey'in o esnada Kastamonu'ya gitmiş olduğunu ve Osmanlı hükümdarı Emir Süleyman Çelebi ile harp etmek üzere ordu hazırlamakla meşgul bulunduğunu nakletmiştir. Clavijo, İsfendiyâr Bey'le görüşemediği için üzüldüğünü, eğer onunla görüşme imkânı bulsa idi, Emir Timur'un bu sıralarda nerede bulunduğu dair ondan malumat alabileceğini ve Emir Timur'un yanına gitmek için karayolu ile yapacağı seyahat hakkında da bir şeyler öğrenebileceğini dile getirmiştir. Clavijo, Emir Timur'un Ankara Muharebesi'nde Yıldırım Bâyezid'i mağlup ettikten sonra İsfendiyâr Bey'e bütün arazisini geri vermiş olduğunu da notları arasında bizlere aktarmıştır.<sup>20</sup>

Bu bilgilerden anlaşıldığı ve devrin diğer kaynaklarının da teyit ettiği üzere İsfendiyâr Bey, 1404 yılı itibarıyla Osmanlı siyasî hadiseleri içinde aktif rol üstlenmiş ve kendisine rakip olarak gördüğü Emir Süleyman Çelebi aleyhine hareket etmiştir. İsfendiyâr Bey, Ankara Muharebesi sonrasında da yeğeni Kara Yahya'ya talimat vererek Çelebi Mehmed'in Tosya'dan geçişi esnasında iki ayrı tarihte önünü kestirmiş, ancak muvaffakiyet kazanamamıştı.<sup>21</sup> Bunu yaparken arkasında elbette ki Emir Timur'un desteğini hissetmekte ve Osmanlı ile kozlarını son bir defa daha paylaşma amacı taşımakta idi. Diğer yandan ilgili bu kaynakta İsfendiyâr Bey'in, o sırada Emir Timur'la daimi şekilde irtibat halinde bulunduğu ve bölgede Timur nezdine giden yolları en iyi bilen, Timur'un nerelerde dolaştığı hakkında sağlam haberler alabilen nadir hükümdarlardan biri olduğuna işaret ediliyor.

İsfendiyâr Bey'le Emir Timur arasındaki ilişkilerin boyutunu gözler önüne seren diğer bir delili de yine aynı elçinin notlarının devamında görüyoruz. Clavijo, Erzincan şehrine uğrayıp burada şehir valisini ziyaret ettiği ve birlikte yemek yenildiği esnada başından geçen bir hadiseyi şöyle naklediyor:

<sup>13</sup> Nizâmüddin Şâmî, *Zafername*, Çev. Necati Lugal, TTK Yayınları, Ankara, 1987, s. 315.

<sup>14</sup> İbni Tagrıberdi, *en-Nücumu'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)*, Çev. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul, 2013, s. 355.

<sup>15</sup> Şerefüddin Ali Yezdî, *Emir Timur*..., s. 401-402.

<sup>16</sup> Celâl-zâde, *Hadikatü's-Selâtin*, s. 149,150; Mehmed Neşri, *Aşiretten İmparatorluğa*..., s. 150; *Oruç Bey Tarihi*, s. 54; Hoca Sadettin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*, s. 298.

<sup>17</sup> Ebu'l-Fadl Şehabeddin Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *İnbâu'l-Gumr bi-Enbâi'l-Umr*, II. c., Tahkik: Dr. Hasan Habeşi, Kahire, 1994, s. 269.

<sup>18</sup> Şevkiye İnalçık, “İbn Hâcer'de Osmanlılara Dair Haberler – III”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: VI, Sayı: 5, Ankara, 1948, s. 518.

<sup>19</sup> Yakupoğlu, “Büyük Turan Hükümdarı...”, s. 12-13.

<sup>20</sup> Ruy Gonzâles de Clavijo, *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkant'a Seyahat*, Çev. Ö. Rıza Doğrul, Köprü Yayınları, İstanbul, 2016, s. 73-74.

<sup>21</sup> Celâl-zâde, *Hadikatü's-Selâtin*, s. 150-151; Hoca Sadettin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*, s. 300-302,321.

"...Biz yemek yerken genç (çocuk yaşta) bir Türk geldi. Gelen gencin yaşı yediden fazla değildi. Maiyetinde hepsi de atlı olan 10 kişi vardı. Bizzat vali bu çocuğu merasimle karşıladı ve onu yanına aldı. Bu çocuk Sinop'taki İsfendiyâr'ın yeğeni (yani kız kardeşinin oğlu) idi... Bu çocuk Timur'un ordugâhından dönmekte idi. Timur, İsfendiyâr'a ait araziden yarısını onun hemşirezâdesi olan bu çocuğa vermişti."<sup>22</sup>

Clavijo'nun bahsettiği bu çocuğu, Emir Timur muhtemelen Ankara Muharebesi sonrasında İsfendiyâr Bey'den rehin olarak almış ve Anadolu'dan ayrılırken yanında Semerkant'a götürmüştür. Böylece o, İsfendiyâr Bey'in kendisine bağlılığında bir azalma olduğunda veya fazlasıyla güç kazanarak itaatten çıkmaya kalktığımda, bu çocuğu serbest bırakarak İsfendiyâr Bey'e karşı koz olarak kullanmayı amaçlamıştır. İşte bu veya buna benzer nedenlerden dolayı Emir Timur, İsfendiyâr Bey'in bu küçük yeğenini salıvererek Kastamonu'ya göndermiş ve İsfendiyâr Bey'den toprak talep etmesi için görevlendirmiş olmalıdır. 1404 yılı Mayıs ayında henüz Erzincan'da bulunan bu çocuğun Kastamonu'ya ulaşip ulaşmadığını bilemiyoruz. Esasen bu tarihten az bir müddet sonra (Şubat 1405) Timur'un vefat etmesiyle İsfendiyâr Bey'in bu çocuğu bertaraf etmiş olması muhtemeldir.

İsfendiyâr Bey, Emir Timur vefat ettikten sonra da Osmanlıların içinde bulunduğu şiddetli kardeş mücadelelerinden kendi çıkarları açısından istifade etmekten kaçınmamıştır. O, bu çerçevede işine gelen Osmanlı şehzadesini (önce İsa Çelebi ve sonra Musa Çelebi) desteklemiş, buna rağmen kalıcı bir muvaffakiyet elde edemeyerek, Osmanlı ülkesine tek başına egemen olan Çelebi Mehmed'in otoritesine boyun eğmek zorunda kalmıştır (1413). Bununla beraber İsfendiyâr Bey, Çelebi Mehmed'in aleyhine davranışlarına devam etmekten de kaçınmamıştır. Bunun üzerine Osmanlı hükümdarı da İsfendiyâr Bey'in oğlu Kasım Bey'i babasına karşı destekleyerek (1416) onun Çankırı dolaylarında Osmanlı himayesinde ayrı bir yönetim oluşturmasını sağlamıştır. Böylece İsfendiyâr Bey'in toprakları bir hayli küçülmüş; Çankırı, Tosya, Koçhisar, Kalecik, Kurşunlu, Çerkeş ve Kargı gibi yöreler elden çıkmıştır.<sup>23</sup>

Osmanlıların bu baskısına karşı İsfendiyâr Bey'in, diğer bazı Anadolu beyleri gibi, Timurlu hükümdarı Mirzâ Şâhruh'dan yardım beklediği anlaşılıyor. Esasen Mirzâ Şâhruh da Anadolu'da Çelebi Mehmed'in yayılmacı politikasını kaygı ile izlemiş ve gerekli uyarıyı da yapmıştır. O, Osmanlı sultanı Çelebi Mehmed'e gönderdiği bir mektupta onun siyasi faaliyetlerinden rahatsız olduğunu ifade etmiş ve kendisiyle iyi geçinmesi tavsiyesinde bulunmuştur (15 Zilhicce 818 / 15 Şubat 1416). Çelebi Mehmed ise Mirzâ Şâhruh'un mektubuna verdiği cevapta Anadolu beyliklerinden Karamanoğulları, Hamidoğulları, İsfendiyârlılar (yani İsfendiyâr Bey'in bizzat kendisi), Turgutoğulları ve Dulkadiroğullarının cihadı bırakıp Karakoyunlu ve Mısır Memlûk sultanları ile ittifak ettiklerini ve İslâm davasına zarar verdiklerini öne sürmüştür.<sup>24</sup>

Aradan geçen bir yıllık süre zarfında İsfendiyâr Bey'in halen Mirzâ Şâhruh'un Osmanlılar üzerine yürüyeceğine olan inancının / beklentisinin devam ettiği anlaşılıyor. Şöyle ki Akkoyunlu hükümdarı Kara Yülük Osman Bey, Mirzâ Şâhruh'a yazdığı bir mektupta Anadolu'da onu bekleyen güçlerin bir listesini vermiş ve bunların Şâhruh'un himayesine girmek için hazır beklediklerini ileri sürmüştür. Bu güçler; Karamanoğlu II. Mehmed Bey, Kastamonu hâkimi Candaroğlu İsfendiyâr Bey, Hamidoğlu Hüseyin Bey (muhtemelen Antalya hâkimi Hamidoğlu Osman Bey kastediliyor), İzmiroğlu (Aydinoğlu) Cüneyd Bey'in oğlu Hamza Bey, Dulkadiroğlu Süleyman Bey, Bizans imparatoru, Trabzon tekfuru ve hariçten ise Gürcistan melikleri ve Azerbaycan ile Kafkasya yörelerindeki bazı siyasi güçler olarak sıralanmıştır. Karakoyunlu Kara Yusuf, bu mektubu Sultaniye'de iken ele geçirmiş ve oğlu Kara İskender vasıtasıyla Bursa'ya Çelebi Mehmed'e göndermiştir.

Osmanlı sultanı bu mektubu değerlendirmeye almış, Karakoyunlu Kara İskender'e 18 Şubat 1417 (h.820 yılı Muharrem ayı başları)'de cevabi bir mektup yazıp göndermiştir.<sup>25</sup>

İsfendiyâr Bey, bir taraftan Timurlu hükümdarının Anadolu'ya bir sefer düzenlemesini beklerken, diğer taraftan da Osmanlı hükümdarı Çelebi Mehmed'in kardeşi sıfatıyla ortaya çıkan Mustafa Çelebi (Düzmece Mustafa)'ye destek vermekten geri durmamıştır. Nitekim Semerkant'ta rehin tutulan Mustafa Çelebi, Mirzâ Şâhruh tarafından salıverilmesini müteakip Anadolu'ya geçmiş, kısa müddet sonra Kastamonu'ya gelerek, İsfendiyâr Bey'in yardımını almak sûretiyle deniz üzerinden Eflak beyi Mircea'nın yanına ulaşmıştır. Bu esnada İsfendiyâr Bey'in Mirzâ Şâhruh hakkında ondan bilgiler topladığı da aşikârdır. İsfendiyâr Bey, bununla da yetinmemiş, o tarihlerde Anadolu'da ve Balkanlarda Osmanlı aleyhine yeni bir isyan hareketi başlatan Şeyh Bedreddin'e de kucak açarak onu Kastamonu'da bir süre ağırlamıştır. Bu faaliyetlere misilleme olarak ise Çelebi Mehmed, İsfendiyâr Bey'in elindeki Samsun'u ele geçirmiş ve bu sayede Candaroğullarını doğu hattından da tazyike başlamıştır (1420).<sup>26</sup> Görüldüğü üzere Osmanlı hükümdarı Çelebi Mehmed'e karşı Şâhruh tarafını tutan güçler arasında İsfendiyâr Bey'in adı da genellikle zikredilmiştir. Bu yıllarda İsfendiyâr Bey'in Şâhruh'la doğrudan görüşmesi mümkün olmasa bile, bazı durumlarda aradaki irtibatın Kara Yülük Osman Bey tarafından sağlandığını söylemek mümkündür.

1420'li yılların başlarına gelindiğinde İsfendiyâr Bey'in doğuda Sinop, batıda Safranbolu ve güneyde Ilgaz Dağları ile sınırlı dar bir alana sıkışmış durumu, beyliğinin geleceğini tehlikeye düşürmüştü ve üç yönden Osmanlı tazyikine maruz almıştı. İsfendiyâr Bey, 1421'de tahta çıkan II. Murad (1421-1451)'in hem Balkanlarda, hem Akdeniz'de ve hem de Anadolu'da genişlemeye yönelik siyaseti devam ettirmesi üzerine Osmanlı yayılmasına karşı tedbirler almış ve sultana isyan halinde olan Şehzade Küçük Mustafa'yı desteklemiştir. Ancak İsfendiyâr Bey, II. Murad'la yaptığı muharebede mağlup olarak tâbiyet arz etmiş; Osmanlı Devleti'ne Küre maden gelirlerinden yıllık bir miktar pay ayırmak durumunda kalmıştır (1423). Barış antlaşmasının maddelerinden birine istinaden iki taraf arasında karşılıklı kız alışverişinde bulunularak arada hısımlık da kurulmuştur (1425). Bu tarihten sonra Osmanlılarla açıktan boy ölçüşmenin yersiz olduğunu gören İsfendiyâr Bey, bir taraftan Osmanlıların zayıf anlarını takip ederken, diğer taraftan da dolaylı yollardan Memlûklerden ve Timurlulardan siyasi destek sağlama politikasına ağırlık vermiştir.<sup>27</sup>

Bu tarihlerde II. Murad, Balkanlarda Haçlı müttefik güçleriyle yaptığı savaşlarda galip gelmiş ve Macar kralı Sigismund ile üç yıllık bir ateşkes imzalamıştı (1428). Venedikliler de II. Murad'a ödedikleri vergiyi artırma teklifinde bulunmuşlardı. Ancak bu esnada Mirzâ Şâhruh'un büyük bir ordu ile Anadolu'ya doğru yürüdüğü haberi Avrupa'da duyuldu ve tıpkı Timur devrinde olduğu gibi bütün Hristiyanlık âleminde sevinçle karşılandı. Venedikliler bundan cesaret alarak savaşı kızıştırdılar. II. Murad ise Mirzâ Şâhruh'a açıktan bir tepki göstermeyip, daha çok Karakoyunlular ve Memlûklerin ona karşı harekete geçmelerini ümit etmekteydi. Mirzâ Şâhruh, Selmas Meydan Muharebesi'nde Karakoyunlu kuvvetlerini mağlup edince (Eylül 1429), Anadolu ve Suriye yolu Timurlu orduları önünde açılmış oldu. Bu durum Memlûkler gibi Osmanlıları da kaygıya düşürdü. Ancak Mirzâ Şâhruh, Anadolu'ya girmeyip Azerbaycan'dan Herat'a dönmeye karar verince Anadolu'daki gergin bekleyiş sona erdi. Bunu fırsat bilen II. Murad ise ansızın harekete geçerek Selanik'i kuşattı ve ele geçirdi (29 Mart 1430). Fakat bu günlerde Mirzâ Şâhruh halen Azerbaycan'dan ayrılmamıştı, yani 1430 yılı ilkbaharında Karabağ'daki ikametini sürdürüyordu.

<sup>22</sup> Clavijo, *Timur Devrinde*, s. 89.

<sup>23</sup> Yakupoğlu, *İsfendiyâr Bey ve Zamani*, s.55-71,73-77.

<sup>24</sup> Feridun Ahmed Bey, *Münşedü's-Selâtin*, I. c., (1274 baskısı), s. 150-151.

<sup>25</sup> Feridun Ahmed Bey, *Münşedü's-Selâtin*, I. c., (1274 baskısı), s. 153-154.

<sup>26</sup> Yakupoğlu, *İsfendiyâr Bey ve Zamani*, s.72-73.

<sup>27</sup> Yakupoğlu, *İsfendiyâr Bey*, s. 72-92.

Venedikliler ise yine buna güvenerek Selanik'i geri alma hayaline kapıldılar. Bu, elbette mümkün olmayacaktır.<sup>28</sup>

İsfendiyâr Bey ise aynı hadiseler esnasında bir taraftan Mîrzâ Şâhruh'un Anadolu taraflarına gelmesini beklerken, diğer taraftan da Memlûk sultanı Barsbay'a elçi ile mektup göndermiştir. Memlûk Türk tarihçisi Bedreddin Aynî (ö. 1451)'nin 832 senesi hadiselerini naklederken verdiği malumata göre, Samsun ve Sinop bölgesi hâkimi İsfendiyâr Bey'in gönderdiği elçi, Ocak 1429'da beraberindeki hediyelerle Mısır'a gelmiş ve Sultan Barsbay'a bunları takdim etmiştir. Sultan ise bu hediyeleri kabul etmiş, elçiye iyi muamelede bulunmuştur. Ayrıca bu elçiyle birlikte İsfendiyâr Bey'e değerli hediyeler göndermiştir.<sup>29</sup>

Görüldüğü üzere İsfendiyâr Bey, 1420'li yılların sonlarında hem Mîrzâ Şâhruh ile hem de Memlûk sultanı Barsbay ile ilişkilerini güçlü tutmuş; muhtemel bir Osmanlı taarruzuna karşı her zaman teyakkuz halinde bulunmuştur. Sonuçta aşağıda da bahsedileceği üzere İsfendiyâr Bey, Mîrzâ Şâhruh'un 1430'da Azerbaycan taraflarına geldiğini duyunca elçi göndererek Osmanlılar aleyhine bir Anadolu harekâtına girişmesi noktasında onu teşvik etmiştir. Ancak gönderdiği mektubu eline geçiren II. Murad, İsfendiyâr Bey'in bu teşebbüsünden haberdar olmuştur.<sup>30</sup> İşte bu yüzden söz konusu mektup, Feridun Bey Münşeâtı içinde günümüze ulaşmış bulunmaktadır. Mektubun muhtevasına gelmeden önce, Feridun Bey Münşeâtı ve bu kaynağa yönelik eleştiriler üzerine kısaca bilgi vermeyi uygun bulduk.

## 2. Feridun Ahmed Bey'in Münşeâtı's-Selâtîn'i ve Bu Esere Karşı Yapılan Tenkitler

Osmanlı döneminin münşi, şair ve hattatlarından olan Feridun Ahmed Bey (ö. 1583), 1550-1570'li yıllarda ünlü devlet adamı Sokullu Mehmed Paşa'nın himayelerinde çeşitli görevlerde bulunmuştur. Meslek hayatına Rumeli Beylerbeyi nezdinde kâtip olarak başlayan Feridun Bey, ilerleyen yıllarda Divan-ı Hümâyûn kâtibi, reisü'l-küttâb ve nişancı gibi makamlara terfi etmiş, bir süre Semendire ve Köstendil'de sancakbeyi vazifesini yürütmüştür.<sup>31</sup>

Feridun Bey, *Münşeâtü's-Selâtîn* adlı mecmuayı kendisinin nişancılık makamında bulunduğu sıralarda, 1574 (h.982) yılında tamamlayarak, Sokullu Mehmed Paşa vasıtasıyla Sultan III. Murad'a sunmuştur. Çeşitli yazma nüshaları bulunan bahse konu mecmua daha XIX. yüzyılda iki cilt halinde iki kez İstanbul'da yayınlanmıştır.<sup>32</sup>

Eserin mukaddimesinde kılıç ile kalemi mukayese eden yazar, Allah Teâla'nın Kur'an-ı Kerim'de kalem üzerine yemin ettiğine dikkat çekerek, kaleme ve kalem ehline büyük değer biçen şu iki beyti sunar:

Ger sipahi ederse tiğle fahr,  
Kâtibi gör ne hoş rivayet eder.  
Kalemin irtifa-yı şanında,  
Hak yemin ettiği kifayet eder.

Devlet işlerinin sadece kılıçla yürüyemeyeceğine işaret eden Feridun Bey, "istikamet-i ümür-ı devlet ve istihkâm-ı kavâid-i

mülk ü millet" için çok büyük önem arz eden kalemin bu alandaki rolünü yine bir beyit ile anlatır:

Dem olur kim bitirir maslahat-ı tiği kalem,  
Kâh urur tîr ü teber yaralarına merhem.

Osmanlı hanedanına ait belgelerin bir arada toplanmamasının büyük bir eksiklik olduğunun altını çizen yazar, bu boşluğu doldurmak adına yıllar boyunca derlediği Elsine-i Selâse'de yazılmış olan resmî evrakın sûretlerinden oluşan bir mecmua tertip etmeye karar verdiğini açıklar. Eserin mukaddimesinden ve içeriğinden anlaşıldığı üzere Feridun Bey, bir taraftan Osmanlı sultanlarının dağınık bir şekilde var olan resmî yazışmalarını düzenleyerek bu belgeleri kronolojik sıraya göre ele alan bir mecmua meydana getirmek istemiş, diğer taraftan da resmî yazışmaların üslubunu ve kâtiplik sanatının özelliklerini öğretici ve tanıtıcı mahiyette bir eser oluşturmayı amaçlamıştır. Böylece hem Osmanlı Devleti'nin dikkate değer resmî evrakı derli toplu bir şekilde gelecek kuşaklara intikal ettirilmiş olacak, hem de İslâm kitabet sanatının terminolojisini ve inceliklerini içeren bir kaynak eser okuyucusuyla buluşacaktı.<sup>33</sup>

*Münşeâtü's-Selâtîn*, Osmanlı sultanlarının, diğer ülke hükümdarlarının ve yöneticilerinin, devlet erkânının lakapları ve unvanlarının sıralanmasıyla başlar; daha sonra "Sebeb-i Telif-i Münşeât-ı Selâtîn" adlı mukaddime kısmı, akabinde de ahlak konusunda "Miftâh-ı Cennet" adlı risale yer alır. Bu kısımların ardından öncelikle Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Dört Halife dönemine ait bazı yazışmalar aktarıldıktan sonra Osmanlı Devleti ile alakası olan yüzlerce belgeye, özellikle de padişahlar arasında teati edilmiş olan mektuplara yer verilir.

Feridun Bey Münşeâtı, ilk başlarda yerli ve yabancı tarihçiler tarafından büyük ilgiye mazhar olsa da, geçen yüzyılın başlarından itibaren kimi araştırmacılar bu eserde yer alan evrakın bir kısmının sıhhatine şüphe etmişlerdir. Bu konuya temas eden ilk akademisyenlerden birisi Avusturyalı müsteşrik Friedrich von Kraelitz olmuştur. Adı geçen bilim adamı, 1914 yılında neşrettiği bir makalesinde Feridun Bey Münşeâtı'nda bulunan Osmanlı erken dönemiyile alakalı belgelerin mecmuaya orijinal haliyle alınmadığı konusunda fikir beyan etmiştir:

"Mezkûr mecmuada mevcut olan ilk Osmanlı sultanları tarafından tastir olunmuş olan türkiyyü'l-ibâre muharrerât nazar-ı dikkate alınırsa, derhâl şive-i lisanan anlaşılır ki bunlar tarz-ı tahririnde bir dereceye kadar tağyire uğramıştır. Bu fikr-i âcizânem ile demek istemem ki mezkûr tahrirât metin ve mealce sahtedir, fakat Ahmed Feridun'un muhtelif defterhânelerde cem ettiği evrakı harfiyen yani eski lisan ve imla ile zapt eylemeyip, belki asrının lisanına tevfiik ettiğini farz ve kabul eyliyorum".<sup>34</sup>

Böylece Avusturyalı bilim adamı, Feridun Bey'in Osmanlı ilk dönem belgelerinin dili ve üslubu üzerinde düzeltmelerde bulunduğu ve bunları kendi zamanının ağdalı inşâ stiline uydurduğuna vurgu yapmıştır.

M. H. Yınanç'ın Feridun Bey Münşeâtı hakkında 1920'li yıllarda seri halde yayınladığı makaleleri ile birlikte Türk tarihçiliğinde söz konusu kaynağa yönelik eleştirel bakış açısının önü açılmıştır. Yınanç'ın detaylı incelemelere dayanan tespitleri sonucunda, diplomatik bilimi, devrin terminolojisi, kronolojik uyumsuzluklar

<sup>28</sup> Halil İnalçık, "Murad II", İstanbul: TDV. İA., 31. c., İstanbul, 2006, s.166-167.

<sup>29</sup> Yücel, *Anadolu Beylikleri...*, s. 98.

<sup>30</sup> Ali, "Candaroglu Hükümeti", s. 16.

<sup>31</sup> Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s. 118-120; Abdülkadir Özcan, "Feridun Ahmed Bey", TDV. İA, 12. c., İstanbul, 1995, s. 396-397.

<sup>32</sup> İlk baskı: Cemaziyelahir başları 1264 - Rabiulahir sonları 1265 / Mayıs 1848 - Mart 1849; İkinci baskı: Cemaziyelahir sonları 1274 - Rabiulahir başları 1275 / Şubat-Kasım 1858.

<sup>33</sup> Feridun Ahmed Bey, *Münşeâtü's-Selâtîn*, I. c., Takvimhâne-i Âmire Matbaası, İstanbul, 1264, s.14-23; Feridun Ahmed Bey, *Münşeâtü's-Selâtîn*, I. c. (1274 baskısı), s. 14-23.

<sup>34</sup> Friedrich von Kraelitz, "İlk Osmanlı Padişahlarının İsdar Etmiş Oldukları Bazı Beratlar", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, Sene: 5, nr. 28, İstanbul, 1330, s. 242.

gibi hususlara dayanılarak mevzubahis münşeâtta yer alan birtakım belgelerin sahte olduğu ve tarihî olgularla bağdaşmadığı ortaya çıkarılmıştır. Adı geçen tarihçi, özellikle de Hârizmşahlar dönemi münşilerinden Muhammed b. Müeyyed el-Bağdâdî'nin *et-Teveşül ile't-Teressül* isimli münşeâtında yer alan bazı belgelerin Feridun Bey tarafından tahrif edilerek ve Osmanlı tarihi ile ilişkisi varmış gibi kurgulanarak *Münşeâtü's-Selâtin*'e alındığını belirlemiştir. Bu çerçevede Feridun Bey Münşeâtı'nda bulunan, Selçuklu sultanı Alâaddin ile Osman Gazi arasında teati edildiği belirtilen Farsça yazışmaların<sup>35</sup> ve Orhan Gazi zamanına ait olduğu iddia edilen sekiz belgenin<sup>36</sup> *et-Teveşül ile't-Teressül*'de yer alan Hârizmşahlar dönemine ait gerçek vesikalar üzerinde işlemler yapılmak suretiyle düzenlendiği, bazı belgelerin ise sahte bir şekilde Feridun Bey'in bizzat kendisi tarafından telif edildiği öne sürülmüştür.

A. A. Olesnicki ve F. Babinger gibi yabancı araştırmacılar Balkanlar'daki erken dönem Osmanlı fütuhatıyla ilgili *Münşeâtü's-Selâtin*'deki bazı belgelerin sahte olabileceği kanaatindeyken,<sup>37</sup> bazı yerli bilim adamları da karşılaştırmalar sonucunda bir kısım belgelerin yanlış başlıklarla bahse konu münşeâta alındığını tespit etmişlerdir.<sup>38</sup>

Böylece araştırmacıların Feridun Bey Münşeâtı'na yönelik eleştirilerini aşağıdaki şekilde sınıflandırabiliriz:

- Bazı belgelerin tamamen uydurma olması;
- Bir kısım yazışmaların Muhammed b. Müeyyed el-Bağdâdî'nin münşeâtından bazı düzeltmelerle intihal edilerek Osmanlı tarihiyle ilişkilendirilmesi;
- Birtakım vesikaların, Feridun Bey'in kendi zamanının edebî dili çerçevesinde tashih edilmesi;
- Bazı evrakın başlığının yanlış belirlenmesi.

İlk üç maddede eleştirilen sahtecilik Feridun Bey'in bilinçli tercihinin ürünüdür. Son maddede ifade edilen tahrifat ise yanlış anlaşılma sonucunda meydana gelmiş olmalıdır. Osman Gazi devrine ait olduğu iddia edilen belgelerle ilgili, kimi araştırmacılar haklı olarak; "Bu belgelerin, Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna tarihî bir temel kazandırmak ve devletin kurucusu Osman Gazi'ye Selçuklu sultanı vasıtasıyla meşruiyet sağlamak düşüncesiyle hazırlanmış olduğu ileri sürülebilir" diye tespit etmişlerdir.<sup>39</sup> Orhan Gazi'nin Altın Orda Hanlığı ve Celayirli Devleti ile yazışmalarına gelince, bunlar da o sıralarda daha küçük bir beylik olan Osmanlı Devleti'nin dönemin büyük hanedan ve imparatorluklarına eşdeğer bulunan daha ihtişamlı bir siyasî oluşum olduğu intibah uyandırmaya yöneliktir. Aynı şekilde Kuruluş Dönemi'nde Balkanlar'daki fütuh ve ilerleme ile ilgili bazı şaşalı belgeler de Osmanlı'nın şanına şan katmak için Feridun Bey tarafından kurgulanmışlardır.

Fakat bu eksiklerine rağmen Feridun Bey Münşeâtı'nı tamamen göz ardı etmek ve bu mecmuanın tarihî kaynak olarak önemini yok saymak doğru olmayacaktır. Öncelikle yukarıdaki örneklerden görüldüğü üzere, *Münşeâtü's-Selâtin*'deki sahte belge örnekleri başlıca olarak Osmanlı hanedanını yüceltmek amacıyla uydurulmuşlardır. Çevirisini aşağıda sunduğumuz mektubun böyle bir özellik taşımadığını ve şimdiye kadar sıhhatinden şüphe edilmeden araştırmalarda kullanıldığını göz önünde bulundurarak,<sup>40</sup> bu belgeyi sahte evrak düzenleme olayı kapsamında değerlendirmiyoruz. Ayrıca yürüttüğümüz karşılaştırmalar sonucunda, ele aldığımız bu belge ile Bağdâdî'nin *et-Teveşül ile't-Teressül* adlı münşeâtındaki<sup>41</sup> vesikalar arasında hiçbir bağlantı bulamadığımızı da ifade etmek isteriz. Bütün bunların yanı sıra mektubun tarihlendirilmesi ve mektupta zikredilen olayların akışı da tarihî gerçeklere ters düşmemekte, tam tersi onları teyit etmektedir. Bu husus ise ele aldığımız mektubun tarihî kıymetini ortaya çıkarmaktadır.

### 3. Candaroğlu İsfendiyâr Bey'in Mirzâ Şâhruh'a Gönderdiği Mektubun Tercümesi ve Diplomatik Açından Tavsifi

İsfendiyâr Bey'in Mirzâ Şâhruh'a gönderdiği mektup, *Münşeâtü's-Selâtin*'de Sultan II. Murad dönemi belgeleri arasında yer almaktadır. Bu çalışmamızda ilk önce yazı dili Farsça olan bu belgenin Türkçeye çevirisi sunulacak, ardından da söz konusu vesikanın tarihî bir kaynak olarak değeri tartışılacaktır. Biz, çeviri sırasında bu kaynağın her iki baskısının yanı sıra bir yazma nüshasından da faydalandık<sup>42</sup> ve aradaki farklılıkları belirleyerek dipnotlarda ifade ettik.

Mektubun başlığı: "Mirzâ Şâhruh'a Kastamonu hâkimi İsfendiyâr tarafından gönderilmiş olan işbu mektup ele geçirilerek Sultan Murad'a getirilmiştir".<sup>43</sup>

Mektubun çevirisi: "Saltanatının bayrakları izzet ve ikbal zirvesinin alemleri (sancakları) üzerinde dikili<sup>44</sup> olan, önünde cihanın boyun eğdiği ülkeler fatihinin dergâhına (huzuruna) ve azametinin, şevketinin uzantısı yücelik ve ululuk katlarına varan, mülk fetheden hükümdarın bargâhına (sarayına)! O (Mirzâ Şâhruh), çok büyük ve pek cömert sultan, muazzam ve mükerrem hakan, adalet semasının güneşi, lütfü dünya kadar olan Sahipkıran (sâhib-i kırân), devrin memleketler padişahı, mülk alıcı namı hükümdar, mutlak saltanat vilayetinin valisi, bütün dünya meliklerini istihdam eden, [Allah'ın] kulları üzerine rahmet bayrağını yayan, sultanların boynunu itaat ipliğine diken, âlemlere adalet gölgelerini seren, İslâm'ın ve Müslümanlığın nişanesinin mazharı, Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir. Allah Teâlâ, İslâm'ın takviyesinden ötürü ta kıyamet ve izalet gününe değin onun saltanatının eserlerini eyyam sayfaları üzerinde devamlı kılsın! Ufukların ve iklimlerin köşe bucakları onun lütfunun ve adaletinin çeşitleri ile mamur olsun! Onun üstün devletini çekemeyenler dünyanın her tarafında onun kahrının ve şevketinin değişik türleri altında mahvolsunlar!

<sup>35</sup> Mükrimin Halil (Yinanç), "Feridun Bey Münşeâtı", *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, Sene: XI-XIII, nr. 62-77, İstanbul, 1336-1339, s.161-168; Sene: XIV, nr. 1 (78), İstanbul, 1340, s.37-40.

<sup>36</sup> Mükrimin Halil. "Feridun Bey Münşeâtı", *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, Sene: XIV, nr. 1 (78), İstanbul, 1340, s. 40-46; Sene: XIV, nr. 2, (79), s. 95-104; Sene: XIV, nr. 4 (81), s. 216-226.

<sup>37</sup> Bu konuda bkz.: Abdülkadir Özcan, "Münşeâtü's-Selâtin", *TDV. İA*, 32. c., İstanbul, 2006, s. 20-22.

<sup>38</sup> Bkz.: Kemal Edib Kürkçüoğlu, "Münşe'âtü's-Selâtin'e Dâir Kısa Bir Not", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 3, Ankara, 1950, s. 327; Soner İsimtekin, "Feridun Bey Münşeâtında Yer Alan Farsça Mektuplar", *Doğu Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 11, İstanbul, 2013, s. 54.

<sup>39</sup> Bilgin Aydın ve İshak Keskin. "Osmanlı Bürokrasisinde Evrak Sahteciliği, Diplomatik ve Diplomatika Eğitimi", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 31, İstanbul, 2008, s.199.

<sup>40</sup> Münşeâtü's-Selâtin'deki bu mektuptan yararlananlardan biri de Yaşar Yücel'dir. Ancak Yücel, bizim ele aldığımız mektubu 1435'te yazılmış gibi

göstermiştir. Bkz.: Yücel, *Anadolu Beylikleri...*, s. 97. Oysaki belgenin sonundaki tarih 1435'e değil, 1430 yılının Mayıs ayına tekabül etmektedir.

<sup>41</sup> Behâeddin Muhammed b. Müeyyed Bağdâdî, *et-Teveşül ile't-Teressül*, mukâbele ve tashih: Ahmed Behmenyâr, Şirket-i Sihâmî-i Çâp, Tahrân, 1315.

<sup>42</sup> Feridun Ahmed Bey, *Münşeâtü's-Selâtin*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3794/4317, vr. 116a-117a; Feridun Ahmed Bey, *Münşeâtü's-Selâtin*, I. c. (1264 baskısı), s. 213-214; Feridun Ahmed Bey, *Münşeâtü's-Selâtin*, I. c. (1274 baskısı), s. 220-221.

<sup>43</sup> Orijinali Farsça olan bu başlığı Münşeât'ın Nuruosmaniye nüshasından alarak çevirdik. Eserin baskılarında ise söz konusu mektubun başlığı Türkçe olarak verilmiştir: "Kastamonu hâkimi İsfendiyâr tarafından bi't-tahrir Şâhruh Mirza'ya gönderilmek üzere esnâ-yı râhta tutulup Sultan Murad Han Gazi hazretlerine getirilen mektubun sûretidir".

<sup>44</sup> Yazma nüshada "mansûb" (dikili) yerine "mansûr" (muzaffer) diye yazılmıştır. Fakat anlam itibarıyla baskılarda yer alan "mansûb" (dikili) kelimesinin metne daha uygun olduğunu düşünüyoruz.

Sadakatın herhangi bir yönünü ihmal etmekten ve hizmetkârlık merasimi yerine getirmeyi ertelemekten uzak olan bu zavallı yandaşımız ve eski duacımsı, sıdk ve ihlastan doğan ubudiyetler, temiz niyet ve saf duygulardan kaynaklanan hizmetler arz ve ithaf eder. Gece ve gündüz ebedi devletinizin devamı ve sonsuz haşmetinizin sebatı için ezeli ve ebedi olan Tanrı'ya dua etmişim ve etmekteyim. Peygamber ve onun şerefli nesli hatırı için [bu dualarımız] icabet mahalline ulaşsın ve kabul çerçevesinde makbul olsun!

Çok çok dualardan ve bol bol senalardan sonra ülkeler fâtihinin cihanı süsleyen görüşüne arz olunur ki daha önce bu muhlis duacı bendemiz, hayret zulmeti içinde şaşkın ve çaresiz kalmıştı. Ansızın gaip âleminden merhum sultan hazretlerinin<sup>45</sup> galebe ile işaretlenmiş ve zaferle süslenmiş olan bayrakları Rum vilayetini kendi kademleriyle teşrif ettiler ve cihanı zalimlerden ve muhaliflerden arındırdılar.<sup>46</sup> [Böylece] karanlık gecenin yerini cennet-i mevâ gibi nur dolu gündüz aldı, devletin parlaklığı ve saltanatın ışığı cihan ehlini münevver kıldı ve düşkünlerin elinden tutarak onların her birini devlete ve saadete ulaştırdı. Zahmet görmüş ve mihnet çekmiş olan bu muhlisleri de kendilerinin eski kulları sırasına aldılar.<sup>47</sup> Devletinizden yana olan bu hizmetkârlarınız da gece ve gündüz o rahmetli, said (kutlu) ve şehid Uluğ Bey'in<sup>48</sup> – Allah onun kabrini nurlandırsın ve merkadini güzelleştirsün – ruhunun ferahlığı için meşgulder hatimler okutmak, salavat ve dualar zikretmek ile sürekli meşgulder iken pek şerefli bir vakitte ve çok mübarek bir saatte saadet belirtilerinin müjdecisi ve devlet haberlerinin muhbiri (habercisi), bu muhlislerin kulağına ulaştırdı ki muzaffer askerler – Allah Teâla onlara yardımcı olsun – Azerbaycan memleketini Tanrı'nın yardımı ve inayeti ile Türkmenlerin<sup>49</sup> elinden çekip almış ve kurtarmışlar, muhalif düşmanlar ise kahredilmiş ve perişan olmuşlardır. “Onlar sanki aslandan kaçan yaban eşekleridirler”.<sup>50</sup> Kullarına sayısız nimetler veren Rabbimize bol bol şükürler ettik, “Hamd, bizden hüznü gideren Allah'a mahsustur”<sup>51</sup> âyetini dile getirdik ve [bu zaferi] şu beyitle terennüm ettik:

Nazım

Hoş geldin, hasta yüreğe ruh bahşediyorsun;

Merhaba, dertli bedene can gibi geliyorsun.

Hayırlı haberler bu minvalle ortaya çıktığından dolayı vacip ve lazım oldu ki bu eski bendeleriniz de mülk fetheden hükümdarı tebrik etmek için ihlastan meydana gelen<sup>52</sup> dualarını göndersinler ve sizi bu tarafın haberlerinden ve hallerinden<sup>53</sup> agâh etsinler. Eğer taç bahşeden padişahın maiyeti (mevkib-i hümayûn) Rum vilayetine yönelirse ve kendisinin itaatkâr gulâmlarını<sup>54</sup> hatırlarsa, onların hepsi ihlas gerdanlığını boyunlarına ve bağlılık kemerini bellerine bağlayarak hazır olurlar.

Saltanatın sığınağı olan hazretinizin mükemmel inayeti gökyüzündeki yıldızlardan daha fazla olduğundan dolayı arzuhalimin (arzadâşt) geriye kalan kısımlarını sena ile dolu sözlü anlatım şeklinde sevinçli huzurunuzda arz edeceğimi umuyorum. [Bu yüzden

mektubu] daha fazla uzatmaya gerek duyulmadı. Peygamber, onun nesli ve sahabeleri – ona ve onlara selam olsun – hatırına kıyamet gününe değin din ve devlet bahçeleri adaletinizin ziynetiyle süslenin.

Bu hizmet 833 senesi Şa'bânü'l-muazzam ayının 9'unda (03 Mayıs 1430) arz edilmiş oldu”.

Candaroglu İsfendiyâr Bey'in bu mektubunu diplomatik bilimi açısından incelediğimizde, daha 1280'li yıllarda Kastamonu hâkimi Çobanoğlu Yavlak Arslan'ın saray münşisi görevinde bulunan Hüsameddin Hasan b. Abdülmü'min el-Höyî'nin tertip ettiği inşâ risalelerindeki mektup yazım kurallarına söz konusu vesikada uyulduğunu gözlemliyoruz. Şöyle ki el-Höyî, mektuba ilk rükün olarak hitaplarla başlanmasını, ardından dualara yer verilmesini, hizmetin takdim edilmesini, özlemin açıklanmasını, buluşmaya ilişkin temennide bulunulmasını öneriyor.<sup>55</sup> İsfendiyâr Bey'in mektubunda da bu sıralamaya esas itibarıyla riayet edildiğini görüyoruz. Şöyle ki bahsi geçen mektup; “Saltanatının bayrakları izzet ve ikbal zirvesinin alemleri (sancakları) üzerinde dikili olan, önünde cihanın boyun eğdiği ülkeler fatihinin dergâhına (huzuruna) ve azametinin, şevketinin uzantısı yücelik ve ululuk katlarına varan, mülk fetheden hükümdarın bargâhına (sarayına)!...” diye Mîrzâ Şâhruh'a hitap edilerek başlıyor. Bu hitapların akabinde; “Allah Teâlâ İslam'ın takviesinden ötürü ta kıyamet ve izalet gününe değin onun saltanatının eserlerini eyyam sayfaları üzerinde devamlı kılsın!...” şeklindeki dua cümleleri yer alıyor. “Sadakatın herhangi bir yönünü ihmal etmekten ve hizmetkârlık merasimi yerine getirmeyi ertelemekten uzak olan bu zavallı yandaşımız ve eski duacımsı sıdk ve ihlastan doğan ubudiyetler, temiz niyet ve saf duygulardan kaynaklanan hizmetler arz ve ithaf eder” şeklindeki ifadelerle hizmetin takdim edilmesi rükününü yerine getiren İsfendiyâr Bey, kendi özlemini bir beyitle ifade eder. Mektubun sonlarına doğru “...arzuhalimin (arzadâşt) geriye kalan kısımlarını sena ile dolu sözlü anlatım şeklinde sevinçli huzurunuzda arz edeceğimi umuyorum” diye bir açıklama yapılarak, el-Höyî'nin işaret ettiği “buluşmaya ilişkin temennide bulunulması” rükünü de yerine getirilmiş oluyor.

Bunun yanı sıra el-Höyî unvan rükününe dikkat çekerek, alt makamlardan üst makamlara gönderilen yazılarda mektubun yazarının kendisini hakir, sadık ve duacı bir hizmetkâr olarak tanımlaması gerektiğine vurgu yapar. İsfendiyâr Bey'in mektubunda da aynı hususa riayet edildiğini görüyoruz. Nitekim Mîrzâ Şâhruh'a bağlı bir bey olarak bilinen Candaroglu hükümdarı, söz konusu mektupta kendisini “sadakatın herhangi bir yönünü ihmal etmekten ve hizmetkârlık merasimi yerine getirmeyi ertelemekten uzak olan bu zavallı yandaşımız ve eski duacımsı” diye tanımlıyor. Ayrıca el-Höyî'ye göre mektubun yazarı, “mektupların sonunda işlerin yönetimi konusunda kendi görüşünü açıklamalıdır”. Bu rükünün de Mîrzâ Şâhruh'a gönderilen mektupta ihmal edilmediğine tanık oluyoruz. Mektubun sonlarına doğru; “Eğer taç bahşeden padişahın maiyeti (mevkib-i hümayûn) Rum vilayetine yönelirse ve kendisinin itaatkâr gulâmlarını hatırlarsa, onların hepsi ihlas gerdanlığını boyunlarına ve bağlılık kemerini bellerine bağlayarak hazır olurlar”

<sup>45</sup> Burada sözü edilen sultan, Emir Timur'dur.

<sup>46</sup> Bu cümle içinde Emir Timur'un Anadolu harekâtına ve onun Yıldırım Bâyezid üzerindeki zaferine işaret edilmek istenmiştir.

<sup>47</sup> Mektubun bu kısmında İsfendiyâr Bey, bir zamanlar Emir Timur'a itaat ettiğini belirtmiş oluyor.

<sup>48</sup> Emir Timur, klasik kaynaklarda çoğu zaman Emir-i Kebir (Büyük Emir) diye anılıyor. Bu unvanın o dönemin Türkçesindeki karşılığı ise Uluğ Bey'dir. Böylece mektubun bu yerinde Uluğ Bey denildiğinde Emir Timur kastedilmiş oluyor. Buradaki Uluğ Bey ismini Şâhruh Mîrzâ'nın oğlu Uluğ Bey ile karıştırmamak gerekir. Emir Timur'un mektupta şehid diye anılmasına gelince, bu husus kendisinin ölümünden önce Çin'e karşı cihad seferine niyetlenmesi ve Çin'e doğru yola çıktığı esnada vefat etmesiyle ilgili olabilir.

<sup>49</sup> Burada Türkmenler adıyla Karakoyunlular kastedilmiştir.

<sup>50</sup> Kur'an-ı Kerim, Müddessir sûresi, 50-51. âyetler.

<sup>51</sup> Kur'an-ı Kerim, Fâtır sûresi, 34. âyet.

<sup>52</sup> Yazma nüshada “sudûr-ı ihlâs” (ihlastan meydana gelen) yerine yanlışlıkla “sad u ihlas” diye yazılmıştır. Belli ki bu yanlışlık, “sudûr” kelimesinin sonundaki “r” harfinin unutulması sonucunda ortaya çıkmıştır.

<sup>53</sup> Eserin 2. baskısında “ahbâr u ahvâl” diye yazılmışken, ilk baskısında ve yazma nüshasında “ahbârât u ahvâlât” diye yer almaktadır.

<sup>54</sup> Burada bizim “itaatkâr gulâmlar” şeklinde çevirdiğimiz ifade, *Münşeat*'ın baskılarında “gulâmân-ı gerden-beste” (harfiyen: “boyun bağlı gulamlar”) diye yazılmıştır. Fakat yazma nüshada aynı ifade yanlışlıkla “gulâmân-ı gerdün-beste” (feleği bağlamış gulamlar) şeklinde kaleme alınmıştır. Ayrıca bu ifadeden sonra baskılarda yer alan “...hud râ yâd-âveri fermâyend ki heme tavk-ı ihlâs der gerden ve kemer-i inkiyâd der miyân beste...” (kendisinin ... hatırlarsa, onların hepsi ihlas gerdanlığını boyunlarına ve bağlılık kemerini bellerine bağlayarak) şeklindeki kısma yazma nüshada rastlamıyoruz.

<sup>55</sup> Cevdet Yakupoğlu ve Namiq Musalı, *Hasan b. Abdülmü'min el-Höyî'nin Kaleminden Selçuklu İnşâ Sanatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2018, s. 132-147. Ayrıca el-Höyî'nin hayatı ve eserleri hakkında da ismini andığımız kitabın ilgili bölümlerine bakılabilir.



diye açıklamada bulunan İsfendiyâr Bey, Timurlu hükümdarını Anadolu'ya davet etmek sûretiyle "işlerin yönetimi konusundaki görüşünü" beyan etmiş oluyor. Yine el-Höyî'nin inşa risalelerine bakılırsa, divan mektupları, şer'i siciller ve amellere (görevlere) dair kararlarda vaktin tayini için tarihlendirme yapılmasının şart olduğu belirtiliyor ve tarihlendirme yapılırken sadece yılın değil, ayın ve hatta günün bile kaydedilmesinin önemine değiniliyor. İsfendiyâr Bey'in mektubunda da bu hususlara dikkat edilerek el-Höyî'nin inşa risalelerindeki tarihlendirme rüknüne uyum sağlanmıştı.<sup>56</sup>

Bütün bunlarla beraber mektuplara alınması için el-Höyî'nin risalelerinde önerilen bazı âyet ve Arapça dua cümlelerinin de İsfendiyâr Bey'in mektubunda yer aldığını gözlemliyoruz.<sup>57</sup> İsfendiyâr Bey'in mektubu ile el-Höyî'nin inşa risaleleri arasındaki benzer özelliklere dair yukarıda aktardığımız örneklerin büyük çoğunluğu İslâmî inşa sanatında görülen genel özellikler olup, diğer kaynak ve belgelerde de rastlanması mümkün görünen hususiyetlerdir. Lakin ele aldığımız mektubu öncelikle el-Höyî'nin risaleleriyle karşılaştırmamızın elzem olduğunu ifade etmeliyiz. Zira Kastamonu muhitinde inşa yazım kurallarının bir sisteme oturtulması ve burada inşa alanında ilk eserlerin hazırlanarak öğrencilerin yetiştirilmesi, el-Höyî'nin buradaki faaliyetleriyle doğrudan bağlantılıdır. Zira Tahsin Yazıcı'nın ifade ettiği üzere el-Höyî'nin Farsça yazmış olduğu inşa risaleleri, yazışmaların resmen Türkçe olarak yapıldığı dönemlerde inşa ve muharrerâta görülen terim, unvan ve lakapların düzenlenmesi için birer örnek teşkil etmişlerdir.<sup>58</sup> Böylece Çobanoğulları münşisi el-Höyî'nin inşa risaleleri Osmanlı dönemi yazışmalarını bile etkilediği halde, Kastamonu ve çevresinde Çobanoğullarının bir devamı niteliğinde ortaya çıkmış olan Candaroğulları Beyliği'nin bu diplomatik mirastan faydalanmadığını ve onu görmezden geldiğini düşünmemiz doğru olamaz.

#### 4. Mektubun Tarihi Açısından Önemi ve Değerlendirilmesi

Yukarıda çevirisini sunduğumuz belge, muhtevastından anlaşıldığı üzere Timurlu hükümdarı Mirzâ Şâhruh'un Karakoyunlulara karşı Azerbaycan'a yapmış olduğu ikinci sefer sırasında yazılmış ve gönderilmiştir. Şu bir gerçektir ki Karakoyunlular, daha Emir Timur zamanından itibaren Timurlu İmparatorluğu'nun Azerbaycan, Doğu Anadolu ve genel olarak Ortadoğu'daki yayılmacılık faaliyetleri önünde engel teşkil eden unsurlar arasında yer almışlardır.<sup>59</sup> Emir Timur'un vefatından (1405) kısa bir süre sonra Karakoyunluların Azerbaycan, Doğu Anadolu ve Arap Irakı bölgelerinde kendi hâkimiyetlerini tesis etmeleri ile Timurlu İmparatorluğu'nun batıdaki mühim bazı vilayetleri ilk defa elden çıkmış ve Karakoyunlular beylikten devlet haline gelmişlerdi. Karakoyunlu Devleti'nin varlığından dolayı Timuruların kudretli hükümdarı Mirzâ Şâhruh, zamanın diğer iki güçlü devleti olan Memlûkler ve Osmanlılar üzerinde doğrudan doğruya baskıda bulunamamış ve bu durum, Ankara Savaşı'ndan sonra Osmanlıların kendisini yeniden toparlamasına fırsat vermişti.<sup>60</sup>

Ancak Mirzâ Şâhruh, fiili bir şekilde meydana gelmiş olan yeni şartları asla kabullenme eğilimine sahip değildi. Timurlu İmparatorluğu'nu babasının zamanındaki ihtişamına ve sınırlarına kavuşturmayı amaçlayan bu hükümdar, saltanatının ilk aşamasında Türkistan, Horasan ve İran coğrafyalarındaki siyasi sorunları halletmek ve ayaklanmaları bastırmak sûretiyle kendi iktidarını

pekiştirdikten sonra askerî hedeflerinin yönünü Azerbaycan'a doğru çevirdi. Ne var ki Mirzâ Şâhruh'un bu yöndeki kararlılığı Karakoyunlu hükümdarlarından Kara Yusuf'u ve onun 1420 yılındaki ölümünden sonra yerini alan halefi Kara İskender'i bağımsız politika yürütmeye düşüncesinden vaz geçiremedi. Hem Ortadoğu'da kudretini göstermek, hem de kendisine bir türlü itaat etmek istemeyen Karakoyunlulara ağır darbeler indirmek üzere Mirzâ Şâhruh kalabalık ordusuyla 1420-1421, 1429-1430 ve 1435-1436 yıllarında Azerbaycan ve Doğu Anadolu'ya üç kez sefer düzenlediyse de, Karakoyunlu sorununu bir türlü halledemedi.<sup>61</sup> Bu seferler sırasında yapılan muharebelerde Çağatay ordusunun parlak zaferler elde etmesi, Karakoyunlular ve onların hükmü altındaki coğrafya üzerinde kalıcı bir Timurlu egemenliğinin kurulmasına yol açmadı. Mirzâ Şâhruh, Azerbaycan'a yapmış olduğu ilk seferden dönüşünde Tebriz tahtını Akkoyunlu Ali Bey'e, ikinci seferden dönüşünde ise Kara İskender'in kardeşi olan Ebu Said Mirzâ'ya verdiyse de, bunlar Azerbaycan'da pek fazla iktidarda tutunamadılar. Üçüncü sefer neticesinde ise Kara İskender'in bir diğer ordusunun parlak zaferler elde etmesi, Mirzâ Şâhruh'a itaat etmek sûretiyle Tebriz tahtına oturtuldu; lakin Şâhruh'un ölümünü müteakip Cihanşah'ın kendisi Timurular için bir sorun, hatta bir tehdit haline geldi.<sup>62</sup>

İsfendiyâr Bey'in gönderdiği mektup, Mirzâ Şâhruh'un Karakoyunlular üzerine ikinci seferi ile ilgili olduğu için burada bahse konu sefer hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır. Mirzâ Şâhruh'un ilk seferinin ardından Karakoyunlu Kara İskender sadece müstakil bir siyaset izlemekle kalmamış, zaman zaman Timuruların sınır bölgelerine de saldırılarda bulunmuştu. Kara İskender'in 1427-1428 (h.831) tarihinde Timurulara bağlı bulunan Şirvanşahlı Devleti üzerine sefer düzenlemesi, 1428-1429 (h.832) yılında Timurlu kontrolündeki Sultanîye, Ebher, Kazvin ve Zencan gibi şehirleri ele geçirmesi, Mirzâ Şâhruh'un sabrını taşıran son damlalar olmuştu. Öte yandan da Memlûkler, Güneydoğu Anadolu'da Timurulara itaat etmiş olan Akkoyunlulara rahat vermiyorlardı. Hem Kara İskender'i bertaraf etmek, hem de Memlûklere gücünü göstermek amacıyla Mirzâ Şâhruh, 10 Nisan 1429 (5 Receb 832)'da Herat'tan yola çıkarak, Azerbaycan üzerine ikinci seferine başlamıştır. 7 veya 8 Haziran (4-5 Ramazan)'da Rey'e ulaşan ve aynı ayın 24'ünde (21 Ramazan) Sultanîye'yi ele geçiren Timurlu ordusu Ağustos ayının 2'sinde (1 Zilkade) Azerbaycan'ın merkezi olan Tebriz şehri civarındaki Şenb-i Gazan'a ulaşmıştı. 17 Eylül 1429 (17 Zilhicce 832)'da Selmas ovasında başlayan ve üç gün süren şiddetli meydan muharebesi neticesinde Timurular galip gelmiş, Kara İskender ise savaş alanından kurtulmayı başarmıştı. Mirzâ Şâhruh, oğullarından Muhammed Cuki Mirzâ komutasındaki bir kuvveti Kara İskender'i takip etmek için göndermişse de, bu birlik Karakoyunlular tarafından Erciş civarında geri püskürtülmüştür. Mirzâ Şâhruh'a gelince, 7 Ekim 1429 (8 Muharrem 833) tarihinde Selmas ovasından harekete geçen Timurlu hükümdarı önce Nahçıvan'a uğramış, oradan da 7 Kasım (9 Safer) tarihinde Karabağ'a yürümüştür. Kasım ayının 17'sinde (19 Safer) Karabağ'a inen Mirzâ Şâhruh, kış mevsimini orada geçirmiştir.<sup>63</sup>

Mirzâ Şâhruh, Selmas ovasında Karakoyunlu Kara İskender'i yenince, Anadolu ve Mısır yolları da onun önünde açılmış oluyordu. Bu durum, Memlûkleri, hatta onlardan daha fazla Osmanlıları tedirgin etmişti. Ortada dolaşan söylentilere göre Mirzâ Şâhruh'un Anadolu'ya yürüyeceği, Boğazlar üzerinden Balkanlar'a geçeceği ve

<sup>56</sup> Yakupoğlu ve Musalı, *Hasan b. Abdülmü'min el-Höyî'nin Kaleminden...*, s. 148-149.

<sup>57</sup> Hüsameddin Hasan b. Abdülmü'min Höyî, *Mecma-u-yı Âsâr*, mukaddime, tashih ve tahkik: Suğra Abbaszâde, Mirâs-ı Mektûb, Tahran, 1379, s. 160,165,245,314,315.

<sup>58</sup> Tahsin Yazıcı, "Hûî, Hasan b. Abdülmü'min", *TDV, İA*, 18. c., İstanbul, 1998, s. 311.

<sup>59</sup> Yücel, *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri...*, s. 12,41,43,46-47,51,62-63,67,88-89,100,117,122-130,135; Faruk Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a kadar)*, I. c., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s. 49-69.

<sup>60</sup> İsmail Aka, *Mirza Şâhruh ve Zamanı (1405-1447)*, TTK Yayınları, Ankara, 1994, s. 55.

<sup>61</sup> Sümer, *Kara Koyunlular...*, s. 104-112,119-123,127-132,132-134; Aka, *Mirza Şâhruh...*, s. 115-125,140-145,153-157; Ramil Ağayev, *Azərbaycan və Mərkəzi Asiya dövlətlərinin qarşılıqlı münasibətləri (XV-XVI əsrlər)*, Kür nəşriyyatı, Bakı, 2004, s. 54-60.

<sup>62</sup> Aka, *Mirza Şâhruh...*, s. 217-218.

<sup>63</sup> Sümer, *Kara Koyunlular...*, s.127-130; Aka, *Mirza Şâhruh...*, s. 140-143; Ağayev, *Azərbaycan və Mərkəzi Asiya...*, s. 57-58.

Kırım'dan tekrar Azerbaycan'a döneceği iddia ediliyordu. Osmanlı hükümdarı II. Murad'a gelince, İsmail Aka'ya göre; "o, ne şekilde olursa olsun ikinci bir Timur tehlikesi ile karşı karşıya gelmek istemiyor ve bu bakımdan gaza ile uğraşmayı Timurlular ile arasında ihtilaf yaratmaya tercih ediyordu". İşte bu sebepten dolayı II. Murad, Mirzâ Şâhruh ölünceye kadar ona bağlılıktan vaz geçmemiştir. Ancak korkulan olmamış ve Mirzâ Şâhruh, 5 Mayıs 1430 (11 Şaban 833)'da Karabağ'daki kışlak yurdundan ayrılarak, 30 Mayıs (7 Ramazan)'ta Sultaniye'ye varmış ve Ramazan Bayramı'na kadar burada kalmıştı. Ramazan Bayramı'nın ertesi günü Horasan'a doğru yola çıkan Mirzâ Şâhruh, 26 Eylül 1430 (8 Muharrem 834) tarihinde Herat'a ulaşmıştı.<sup>64</sup>

Böylece İsfendiyâr Bey kendi mektubunu hazırladığı sıralarda Mirzâ Şâhruh daha Karabağ'daki kışlak yurdundan ayrılmamıştı ve Anadolu'da dolaşan söylentiler, onun Osmanlı Devleti üzerine hareket edeceği yönündeydi. Esasen Candaroğlu İsfendiyâr Bey ile Mirzâ Şâhruh'un babası Emir Timur arasında dostluk ve tâbiilik-metbuluk durumu uzun yıllar boyunca sürmüştü. Emir Timur'un Doğu Anadolu'da gözüktüğü 1394 yılından ölümü olan 1405 yılına kadar bu durum devam etmiştir. Ayrıca İsfendiyâr Bey bu ilişkiler esnasında Emir Timur'un yüksek üstünlüğünü her zaman kabul etmiş ve tâbiilik şartlarını da yerine getirmiştir. Onun Mirzâ Şâhruh ile olan münasebetleri de bu minvalde devam etmiştir.

İsfendiyâr Bey'in, Mirzâ Şâhruh ile olan siyasî ilişkilerine dair bir miktar malumat elimizde bulunsa da, bunun ayrıntılarını belgeleyebilecek çok fazla kaynak maalesef mevcut değildir. İşte bu makale çerçevesinde ele aldığımız İsfendiyâr Bey'in Mirzâ Şâhruh'a yazdığı Farsça mektubun, XV. yüzyıl ilk yarısında Candaroğulları Beyliği ile Timurlu Devleti ilişkilerinin mahiyetinin daha detaylı araştırılması açısından önem arz ettiğini belirtmek gerekir. İsfendiyâr Bey, vefat tarihi olan 1440 yılı Şubat ayına kadar Timurlu hükümdarı Mirzâ Şâhruh'un bir Anadolu seferi tertip etmesi ümidini hiç kaybetmemiş görünmektedir. Onun Osmanlı tâbiyeti altında iken hem Memlûk sultanlığı ile ve hem de Timurlularla böylesine sıkı bir dostluk ve hatta bağlılık ilişkisi içerisinde olması ve bunu da uzun süre devam ettirmesi gerçekten cesaret işidir. Diğer yandan ülkesini en geniş sınırlarına ulaştırdığı 1402 tarihinden sonra 1423'lere gelindiğinde topraklarının neredeyse yarısını Osmanlılara kaptıran ve hatta Sultan II. Murad'a vergi vererek ona tâbiyet arz etmek zorunda kalan İsfendiyâr Bey'in Anadolu dışından güçlü bir devletin desteğini kazanma politikası aslında mantıksız da değildir. Her Türk hükümdarı gibi İsfendiyâr Bey de öncelik olarak kendi sınırlarını ve tebaasını, daha da ötesi şahsî iktidarını korumak durumunda idi.

1430 tarihli bu mektup göstermektedir ki İsfendiyâr Bey, tıpkı Ankara Savaşı öncesinde olduğu gibi Osmanlılara karşı Timurlu saflarında yer almaya hazırdır. Mektupta öncelikle Mirzâ Şâhruh'a ağdalı bir üslupla hitap eden ve onun için dualarda bulunan İsfendiyâr Bey, onu kendisinden çok daha yüksek makam sahibi bir hükümdar olarak kabul ettiğini açıklamış oluyor. O günlerde gerçekten de Mirzâ Şâhruh, gücünün zirvesinde bulunduğu için İsfendiyâr Bey'in meseleye bu şekilde yaklaşmasında şaşılacak hiçbir husus yoktur. Eskiden beri Timurlu saltanatına sadık ve bağlı bulunduğunu ifade eden Candaroğlu hükümdarı, Emir Timur'un Anadolu Seferi'ni (1402) özlemle anıyor ve kendinin de diğer Anadolu beyleri gibi bu sefer sonucunda eski itibarını ve mülklerini geri kazandığına atıfta bulunuyor. İsfendiyâr Bey, Emir Timur'un kendisine olan ihsan ve iyiliklerini o kadar önemsemiş ve unutmamıştır ki aradan geçen yaklaşık 30 senelik bir süre zarfında bile Kastamonu ve çevresindeki bazı camilerde bu hükümdarın ruhuna hatimler okutmuş, onu hayır dualarla yâd etmiş ya da en azından mektubunda böyle bir iddiada bulunmuştur.

Mektupta İsfendiyâr Bey'in uzun süre boyunca iktidarını korumasının püf noktalarını da bulabiliyoruz. Nitekim İsfendiyâr

Bey'in o dönemde Anadolu'nun doğusunda cereyan eden Timurlu – Karakoyunlu mücadelesini yakından takip ettiği, Azerbaycan'daki hadiselerden haberdar olduğu, iyi bir istihbarat ve haberleşme ağı kurduğu, söz konusu mektubun muhtevassından anlaşılabilir. Candaroğlu hükümdarının bu istihbarat potansiyelini Anadolu'nun genelinde de iyi kullandığı görülmektedir. Şöyle ki o, bu mektubunda Anadolu beylerinin de kendisi gibi Mirzâ Şâhruh'dan yana olduklarını, onun yolunu sabırsızlıkla beklediklerini belirtmekte ve ayrıca gerek Osmanlı Devleti'nin, gerekse de Anadolu coğrafyasının durumu ile ilgili Timurlulara istihbarat bilgisi gönderebileceğini vadetmektedir. İsfendiyâr Bey, kendisini sadece olayların akışına bırakmamış, bizzat Ankara Savaşı öncesinde Osmanlı aleyhine tesis edilen ortamın aynısını oluşturmaya yönelik teşebbüslerde bulunmuştur. Mektubun sonlarına doğru İsfendiyâr Bey, Timurlu hükümdarının Anadolu'ya geleceği takdirde kendi birlikleri ile onun ordusuna katılacağını ima etmektedir. Ayrıca diğer Anadolu beylerinin de Mirzâ Şâhruh saflarında yer alacaklarının müjdesini vadetmektedir. Hatta Candaroğlu hükümdarı, Mirzâ Şâhruh'un huzurunda şifahen anlatacağı hususların olduğunu beyan ederek, bundan dolayı mektubu fazla uzatmadığını açıklamaktadır. İsfendiyâr Bey'in bu mektubu klasik İslâm inşâ geleneği çerçevesinde kaleme alınmış olup, mektubun içeriğinde yer yer âyetlere, şiiirlere ve özlü sözlere rastlanılmaktadır.

Sonuç itibarıyla bu mektup, her ne kadar Osmanlı casuslarının eline geçerek Sultan II. Murad'a iletilmiş olmasından dolayı Timurlu hükümdarına ulaşmamışsa da, dönemin uluslararası ilişkiler sistemini ve bloklamaları aydınlatması açısından büyük önemi haizdir. Kaldı ki İsfendiyâr Bey'in Mirzâ Şâhruh'a yine o sıralarda benzer muhtevalı farklı mektuplar gönderdiğini de varsayabiliriz. Zira bu vesikânın zamanımıza ulaşması, onun Osmanlıların eline geçmek sûretiyle *Münşeatü's-Selâtin*'e alınması sayesinde mümkün olmuştur. Sonraki hadiselerle bakıldığında, İsfendiyâr Bey'in Osmanlı yayılmacılığına karşı Timurlu ve Memlûk sarayları ile irtibatını koparmadığı görülmektedir.

Mirzâ Şâhruh'un 1435 tarihinde batıya hareketi Osmanlılara bağlı memleketlerde olduğu gibi İsfendiyâr Bey nezdinde de heyecan uyandırdı. Mirzâ Şâhruh, bütün Anadolu hükümdarlarının kendi himayesi altında olduğunu dünyaya göstermek amacıyla 1435 yılı Eylül (839 yılı Safer) ayında Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey'in oğullarına, Dulkadiroğlu Mehmed Bey'e, Karamanoğlu II. İbrahim Bey'e ve nihayet Osmanlı hükümdarı II. Murad'a hilatler gönderip, bu hilatleri kendi memleketlerinde Mirzâ Şâhruh'un naipleri sıfatıyla giymelerini istedi. Osmanlı sultanının hilati giyerek Mirzâ Şâhruh'a tâbi görünmesi Memlûk sultanı Barsbay'ı memnun etmedi.<sup>65</sup> Bu sırada Karakoyunlu İskender'i takip eden Timurlular Osmanlı sınırında durdular. Tokat'a sığınan Kara İskender bir süre burada kaldı. 1436 yılı ilkbaharı gelince Osmanlılar bu tehlikeli misafirden bir an önce kurtulma çaresine baktılar. Çünkü Mirzâ Şâhruh, bütün Anadolu hükümdarlarına Kara İskender'i kendi topraklarına kabul etmemeleri ihtarında bulunmuştu.<sup>66</sup>

İşte İsfendiyâr Bey de muhtemelen bu hilat giyen veya Şâhruh'a tâbiyet arz eden hükümdarlar arasında sayılabilir. Bu çerçevede o, Timurlu ordusunun Anadolu'ya bir defa daha girmesini hararetle beklemiş olmalıdır. İsfendiyâr Bey, bir yandan Şâhruh'la haberleşirken, diğer yandan da Memlûk ülkesindeki iç siyasî hesaplaşmaları da yakinen takip etmiştir.<sup>67</sup> İsfendiyâr Bey'in vefatından yıllar sonra torunlarından İsmail Bey (1443-1461) de dedesinin politikasını sürdürerek, Osmanlı saltanatına karşı doğuda yıldızı parlayan Akkoyunlu Uzun Hasan Bey ile muhabere etmiş ve

<sup>64</sup> Aka, *Mirza Şahruh...*, s. 144-145.

<sup>65</sup> İbni Tagrıberdi, *en-Nücümü'z-Zâhire*, s. 488.

<sup>66</sup> İnalçık, "Murad II", s. 168.

<sup>67</sup> İbni Tagrıberdi, *en-Nücümü'z-Zâhire*, s. 487.

onun liderliğinde Osmanlılara karşı tesis edilecek bir ittifaka sıcak bakmıştır.<sup>68</sup>

## Sonuç

Ortaçağ tarihimizle ilgili belgelerin büyük çoğunluğunun orijinalleri günümüze ulaşmadığından, bu döneme ait vesikaları ihtiva etmeleri açısından münşeât mecmualarının büyük önem taşıdıkları aşikârdır. Türk-İslâm tarihinin kaynakları arasında önemli bir konuma sahip olan münşeâtlar içerisinde XVI. yüzyıl Osmanlı devlet adamı Feridun Ahmed Bey tarafından tertip edilmiş olan *Münşeâtü's-Selâtin* adlı mecmua özel bir yere sahiptir. İçerdiği yüzlerce belgeden ziyade daha XIX. yüzyılın ortalarında iki kez neşredilmesi sebebiyle ilmi çevrelerde büyük bir ün kazanan bu eser, zaman zaman sert tenkitlere de maruz kalmış, hatta onun tertipçisi düzenbazlıkta suçlanmıştır. Bu eleştirilerin haklı taraflarının olmasına rağmen mevzu bahis münşeât mecmuasının bir tarihî kaynak olarak tamamen yok sayılması ve oradaki evrak numunelerinin hepsine birer sahtecilik ürünü gibi bakılması söz konusu olamaz. Feridun Bey'in mecmuasında yer alan belgelerin hiçbir karşılaştırma yapılmadan ve eleştirel analize tâbi tutulmadan körü körüne alıntılanarak ilmi eserlerde kullanılması başlı başına bir sorun teşkil etmekte iken, tarihî bir kaynak olarak bu eseri tamamen göz ardı etmek de doğru olmayacaktır. Feridun Bey Münşeâtı'ndaki uydurma vesikalardan söz eden araştırmacıların başlıca olarak bu eserde Osmanlı Devleti'nin ilk dönemine – Osman Gazi ve Orhan Gazi zamanlarına – atfedilen evrak üzerine yoğunlaştıkları da gözden kaçmamalıdır. Bu münşeât mecmuasındaki sahte evrakın ayırıt edilmesi ve sahit belgelerin belirlenmesi, yalnız titiz araştırmalar sonucunda mümkün olabilir. Feridun Bey Münşeâtı üzerine inceleme yapan araştırmacıların, özellikle bu mecmuadaki belgelerde anlatılan olayların kronolojik, terminolojik ve olgusal bağlamda tarihî gelişmelere uyup uymadığını, farklı zamanlarda ve farklı olaylarla ilgili yazılmış olan vesikaların kasıtlı veya kasıtsız bir şekilde tahrif edilerek bu münşeât mecmuasına alınıp alınmadığını kontrol etmeleri gerekmektedir. Bu şekilde yapılacak olan çalışmalar, bir taraftan Feridun Bey Münşeâtı'ndaki yanlışlıkların tespit edilmesine imkân verirken, diğer taraftan da bu eserdeki hakiki evrakın listesinin oluşturulmasına hizmet edecek ve böylece adı geçen kaynağın gerçek ilmi kıymetini gözler önüne serecektir.

Şimdilik bahse konu münşeât mecmuasında tarihî olgularla tamamen bağdaşan ve tarihsel süreç hakkındaki bilgilerimizi tamamlayıp zenginleştiren çok sayıda belge örneklerinin bulunduğunu ifade edebiliriz. Candaroğlu hükümdarı İsfendiyâr Bey'in Timurlu hükümdarı Mirzâ Şâhruh'a yazmış olduğu ve Feridun Bey Münşeâtı'nda yer alan 1430 (h.833) tarihli Farsça mektup bu bağlamda dikkat çekmektedir. Söz konusu mektubun, yazıldığı tarihten yaklaşık 140-150 sene önce Çobanoğullarının Kastamonu'daki sarayında münşi Hüsâmeddin Hasan b. Abdülmü'min el-Höyî tarafından belirlenmiş olan inşâ rükünlerine riayet etmek sûretiyle yazılması, Candaroğullarının kendilerinden önce Kastamonu muhitinde var olan devlet geleneğini sürdürdüklerinin bir göstergesi olarak gözden geçirilebilir. Osmanlı sultanı II. Murad'ın baskılarından kurtulma yolunda, Mirzâ Şâhruh'un Azerbaycan'a gelişini bir umut ışığı olarak gören İsfendiyâr Bey, Timurlu hükümdarının Karakoyunlular üzerindeki zaferini kutlarken, kendisini Anadolu'ya davet etmeyi de ihmal etmemiştir. Osmanlı casuslarınca ele geçirilerek Mirzâ Şâhruh'a ulaşması engellenen bu mektup, hedefine varamamış olmasına rağmen XV. yüzyılın ilk yarısında Timurlular, Karakoyunlular, Osmanlılar, Candaroğulları ve diğer Anadolu beylikleri gibi Türk hanedanları arasındaki siyasî ilişkilerin analiz edilmesi ve genel olarak o dönemde Türk-İslâm âleminde var olan siyasî manzaranın ve siyaset anlayışının değerlendirilmesi açısından ehemmiyeti haizdir. Bu mektup göstermektedir ki Candaroğlu İsfendiyâr Bey, 55 yıllık iktidarı süresince bir taraftan rakiplerine karşı memleketinin sınırlarını ustalıkla koruma gayreti gösterirken, diğer taraftan da

dönemin en güçlü devletlerinden biri olan Osmanlılara karşı genişleme siyaseti izleyecek dirayette bir Anadolu Türk hükümdarı portresi çizmeyi başarmıştır. Son olarak temennimiz şudur ki Ortaçağ Türk-İslâm tarihini aydınlatmak bağlamında benzeri mektupların ortaya çıkarılarak yayınlanması amacıyla münşeât mecmualarının titizlikle incelenmesi faydalı olacaktır.

<sup>68</sup> Yücel, *Anadolu Beylikleri...*, s. 105-109.

## KAYNAKÇA

- Ağayev, Ramil; *Azərbaycan və Mərkəzi Asiya dövlətlərinin qarşılıqlı münasibətləri (XV-XVI əsrlər)*, Kür nəşriyyatı, Bakı, 2004.
- Aka, İsmail; *Mirzâ Şâhruh və Zamanı (1405-1447)*, TTK Yayınları, Ankara, 1994.
- Ali; “Candaroğlu Hükûmeti”, *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, Sene: 14, nr. 1 (78), İstanbul, 1340, s. 1-24.
- el-Askalâni, Ebu'l-Fadl Şehabeddin Ahmed İbn Hacer; *Inbâu'l-Gumr bi-Enbâi'l-Umr*, II. c., Tahkik: Dr. Hasan Habeşi, Kahire, 1994.
- Âşık Paşaoğlu Tarihi*, Haz. Hüseyin Nihal Atsız, MEB Yayınları, İstanbul, 1992.
- Aydın, Bilgin ve Keskin, İshak; “Osmanlı Bürokrasisinde Evrak Sahteciliği, Diplomatik ve Diplomatika Eğitimi”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 31, İstanbul, 2008, s. 197-228.
- Babinger, Franz; *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- Bağdâdî, Behâeddin Muhammed b. Müeyyed; *et-Teveşşül ile't-Teressül*, mukâbele ve tashîh: Ahmed Behmenyâr, Şirket-i Sihâmî-i Çâp, Tahran, 1315.
- Celâl-zâde Sâlih Çelebi; *Hadikatü's-Selâtîn (İnceleme-Metin)*, Haz. Hasan Yüksel ve H. İbrahim Delice, TTK Yayınları, Ankara, 2013.
- Clavijo, Ruy Gonzâles de; *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkant'a Seyahat*, Çev. Ö. Rıza Doğrul, Köprü Yayınları, İstanbul, 2016.
- Feridun Ahmed Bey; *Münşeatü's-Selâtîn*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3794/4317.
- Feridun Ahmed Bey; *Münşeatü's-Selâtîn*, I-II. c., Takvimhâne-i Âmire Matbaası, İstanbul, 1264-1265.
- Feridun Ahmed Bey; *Münşeatü's-Selâtîn*, I-II. c., Takvimhâne-i Âmire Matbaası, İstanbul, 1274-1275.
- Hayrullah Efendi; *Devlet-i Âliye-i Osmaniye Tarihi*, V. c., Matbaa-i Âmire, İstanbul, t.y.
- Hoca Sadettin Efendi; *Tâcü't-Tevârih*, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, I. c., Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- Hôyî, Hüsâmeddîn Hasan b. Abdülmü'min, *Mecmua-yı Âsâr*, mukaddime, tashîh ve tahkik: Suğra Abbaszâde, Mirâs-ı Mektûb, Tahran, 1379.
- İbni Arabşâh; *Acâibu'l-Makdûr (Bozkırdan Gelen Bela)*, Çev. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul, 2012.
- İbni Tagrıberdi; *en-Nücumu'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)*, Çev. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul, 2013.
- İnalcık, Halil; “Murad II”, İstanbul: *TDV. İA.*, 31. c., İstanbul, 2006, s.166-167.
- İnalcık, Şevkiye; “İbn Hâcer'de Osmanlılara Dair Haberler – III”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: VI, Sayı: 5, Ankara, 1948, s. 517-529.
- İşimtekin, Soner; “Feridun Bey Münşeatında Yer Alan Farsça Mektuplar”, *Doğu Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 11, İstanbul, 2013, s. 49-70.
- Kraelitz, Friedrich von; “İlk Osmanlı Padişahlarının İsdar Etmiş Oldukları Bazı Beratlar”, *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, Sene: 5, nr. 28, İstanbul, 1330, s. 242-250.
- Kürkcüoğlu, Kemal Edib; “Münşe'âtü's-Selâtîn'e Dâir Kısa Bir Not”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 3, Ankara, 1950, s. 327.
- Müneccimbaşı Ahmed ibn Lütfullah; *Câmîü'd-Düvel*, Haz. Ahmet Ağrakça, Akdem Yayınları, İstanbul, 2014.
- Neşrî, Mehmed; *Aşiretten İmparatorluğa Osmanlı Tarihi (1288-1485)*, Haz. Necdet Öztürk, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.
- Oruç Bey Tarihi*, Haz. Hüseyin Nihal Atsız, Ötügen Yayınları, İstanbul, 2015.
- Özcan, Abdülkadîr; “Feridun Ahmed Bey”, *TDV. İA.*, 12. c., İstanbul, 1995, s. 396-397.
- Özcan, Abdülkadîr; “Münşeatü's-Selâtîn”, *TDV. İA.*, 32. c., İstanbul, 2006, s. 20-22.
- Sümer, Faruk; *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a kadar)*, I. c., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.
- Şâmî, Nizâmüddin; *Zafernâme*, Çev. Necati Lugal, TTK Yayınları, Ankara, 1987.
- Şükrüllah; *Behçetü't-Tevârih*, Haz. Hüseyin Nihal Atsız, Ötügen Yayınları, İstanbul, 2015.
- Yakupoğlu, Cevdet; “Büyük Turan Hükümdarı Emir Timur'un Candaroğlu İsfendiyâr Bey ile Münasebetleri”, *I. Milletlerarası Türkiye – Özbekistan Münasebetleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Kastamonu Üniversitesi Yayınları, Kastamonu, 2018, s. 1-17.
- Yakupoğlu, Cevdet ve Musalı, Namiq; “Çobanoğulları Uc Beyliği Dönemine Ait Gideros Fetihnâmesi (683 / 1284): Çeviri ve Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 37, Sayı: 63, Ankara, 2018, s. 77-133.
- Yakupoğlu, Cevdet ve Musalı, Namiq; *Hasan b. Abdülmü'min el-Hôyî'nin Kaleminden Selçuklu İnşâ Sanatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2018.

- Yakupoğlu, Cevdet; *İsfendiyâr Bey ve Zamani*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Yaman, Talat Mümtaz; *Kastamonu Tarihi*, I. c., Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul, 1935.
- Yazıcı, Tahsin; “Hûî, Hasan b. Abdülmü'min”, *TDV, İA*, 18. c., İstanbul, 1998, s. 311-312.
- Yezdî, Şerefüddin Ali; *Emîr Timur (Zafernâme)*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2013.
- (Yinanç), Mükrimin Halil; “Feridun Bey Münşeâtı”, *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, Sene: XI-XIII, nr. 62-77, İstanbul, 1336-1339, s.161-168; devamı, Sene: XIV, nr. 1 (78), İstanbul, 1340, s.37-46; devamı, Sene: XIV, nr. 2, (79), s. 95-104; devamı, Sene: XIV, nr. 4 (81), s. 216-226.
- Yücel, Yaşar; *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, I. c., TTK Yayınları, Ankara, 1991.
- Yücel, Yaşar; *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402)*, TTK Yayınları, Ankara, 1989.

EKLER

EK: İsfendiyâr Bey'in Mirzâ Şâhrûh'a Yazmış Olduğu Farsça Mektup Metni  
(Feridun Ahmed Bey, *Münşeatü's-Selâtin*, Nuruosmaniye Yazma Eser Ktp., 34 Nk 4317)

این مکتوب را بش ابرق میرزا حاکم قاسم میرزا اسفندیار فرستاده بود که گرفته بسلطنت میرزا اودین  
برگاه چهارم خطای کشورکت بی که را بابت سلطنت او منصور است را ملامت هفت غوا قبایل

Vr. 116a.

دو بارگاه ملک کشانی زمان قربانی که ذیل عظمت و شوکت او محدود است بر اطلاق رفعت  
و اجلال ان سلطنت اعظم و اکرم و خاقان معظم و کرم آفتاب چه مولود و صاحب قرآن همان  
حکومت بادست و ممالک دوران خسرو نادر ملکستان والی ولایت سلطنت علی الاطلاق  
سختند ملک العالم بالاتفاق ناشر لوار الرحمة علی العباد ناظر رقاب السلطنت علی السلطان فی سبک التقدیر  
باسط ظلال العدل علی العالمین منظر باثر الاسلام و المسلمین ظل الله فی الارضین  
خلقه الله تعالی سلطنت علی صحف الایام تقویة الاسلام الی یوم القیام و لایزال  
اقطار الافاق و الانفالیم بانواع لطفه و معدن معنوی و حد دولته القاهرة فی الکونین  
الارض باصناف نوره و شوکته مغنوره و دنیوا کینه و دعا کورینه که از افعال خوب هوا دار  
و افعال حرام خدمتکاری مبرست عبودیتی که نامی از معدن صدق و اخلاص در خدمت  
منتخبی از منبع خلوص طوبیت و صفای اختصاص معروض و مخفی می دارد لیلادنه انوار کرم  
دولت ابد پیروز و ثبات حشمت سردار خالق ازل و ابد قیام نموده و بنیاد بجل جایت مقبول  
و بجز قبول مقبول باد بالبر و آله الامجاد بعد از ادعیه منگنزه و کوشه متوازه معروض  
عالم آرای کشورکت می سیکرد اندیشه ازین این بیخ داعی مخلص در ظلمات حیرت مخیر و مضطر  
مانع بود ناکاه از عالم غیب را بابت نصرت شعار و ظفر کج حیرت حیطه مرحوم بولایت دوم  
تشریف قدوم فرموده و چهار از ان ظلال و مخالفان پاک کرد و بیخ چون جنة الما و سب بخور  
بروز بر نور مبدل گشته فردولت و شعاع سلطنت عالیله را منتهی کرده و دست فرودمان  
گرفته هر یکی را بدولت و سعادت رسانید و این مخلصان رحمت دین و محنت کشیده  
در ملک بنه کان درینه منسلک فرموده بودند و عاقدان و دنیوا کینه انوار لیلادنه انوار  
بروح روان آن مغفور سعید شهید البیخ بیک نور اند مضمحه و طیب مرقع در ساجده خجرات  
و وصلوات دعوات مداومت و مباحثت میوزر بدینکه در انوار کلمات و امین سعادت  
میراث سعادت و مختار اخبار دولت بسع مخلصان رسا نیکه عاقد منصوره نصر هم اسد  
ملکت آذربایجان از تصرف ترکانان بعون عنایت سبح استخراج و استخلاص فرموده و  
اعاد مخالفان مغنور و محدود گشته کانه هم مستغفرت فرست من فرموده و شکرهای فراوان  
بحضرت ملک منان گزارده و ابست الحمد لله الذی اذین عننا انزل بر زبان رانج و برین بیت  
نرم نموده **نظم** خیر مقدم بدل خسته روان می بخشی مر جبار ترن رنجو چون جان می آبی  
چون اخبارات خیر بدین منوال ظهور یافت واجب دلایم شد که بند کلاه درینه بر تهنیت  
ملکستانی دعایه که از سر صد و اخلاص انبساط یافته باشد روانه گردانند و اخبارات و  
احوال این جانب اگاه نموده اگر چنانکه موکب همایون تا چشم بولایت روم توچه سازند  
و غلامان گردان بسته مهابتند چون کمال عنایات حضرت سلطنت بنایه اکثر من  
کواکب السعادت بواتی عرضه داشت را بتقریر جامل نامفوض کرم شد عند المحضد بالسرور  
عرضه نماید زاده طباب و اکثر محتاج نیکه را بجز من و دولت بزبور عدل آراسته باد

Vr. 116b

بالحمد لله و صلیه علیه و آله و سلم الی یوم القیام ابن خدمت در تاسع شعبان المعظم سنه  
ثت و ثلثین و ثمانمائه صورت عرض داشت

Vr. 117a